

KRZYSZTOFORY

Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

36

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

Kraków 2018

Recenzenci zeszytu nr 36 / Reviewers of Volume No. 36

MHK: Wojciech Baliński, Monika Bednarek, Elżbieta Firlet, Ewa Gaczoł, dr Piotr Hapanowicz, Klaudia Kaczmarczyk, dr Iwona Kawalla-Lulewicz, Marta Marek, Janusz T. Nowak, Piotr Opaliński, Jacek Salwiński, Magdalena Smaga, Joanna Strzyżewska, dr Andrzej Szoka, Maria Zientara, dr Jacek Zinkiewicz
oraz / and

prof. Michał Baczkowski (UJ), prof. Wojciech Bałus (UJ), prof. Czesław Brzoza (UJ), prof. Jacek Chrobaczyński (UP w Krakowie), dr Janusz Firlet (Zamek Królewski na Wawelu), dr hab. Łukasz Gawęł (UJ), prof. Dariusz Kosiński (UJ), dr Marta Wardas-Lasoń (AGH), dr Konrad Meus (UP w Krakowie), dr hab. Janusz Mierzwa (UJ), prof. Piotr Mikietyński (UJ), dr Michał Pręgoski (Politechnika Warszawska), dr hab. Paweł Rodak (Uniwersytet Paris-Sorbonne), prof. Mariusz Wołos (UP w Krakowie), dr hab. Marek Zgórniak (UJ)

Redaktor / Editor: Anna Biedrzycka

Projekt graficzny / Graphic Design: Monika Wojtaszek-Dziadusz

Tłumaczenie na język angielski / Translation into English: Michał Szymonik

Ilustracje / Illustrations:

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Archiwum Towarzystwa Sztuk Pięknych w Krakowie, Biblioteka Jagiellońska (BJ), Biblioteka Narodowa (BN), Biblioteka Naukowa PAN i PAU w Krakowie (BN PAN i PAU), Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (MHK), Muzeum Narodowe w Kielcach, Muzeum Narodowe w Krakowie (MNK), Muzeum Narodowe w Warszawie (MNW), Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Österreichischen Staatsarchiv, oddział Kriegsarchiv; archiwa rodzinne Elżbiety i Krzysztofa Malinowskich, rodziny Wolnych, Wiesława Bielaka, Jacka Golańskiego, Pawła Guzika, Bogusława Micińskiego, Andrzeja Micińskiego, Bożeny Sobuckiej
oraz / and:

Elżbieta Firlet, Janusz Firlet, Jacek Golański, Grzegorz Jezowski, Andrzej Janikowski, Tomasz Kalarus, Piotr Ligier, Witold Migal, Jakub Michał Niebylski, Mateusz Niemiec, Piotr Opaliński, Paweł Suchanek, Łukasz Szatanek, Kinga Tarasek

Skład, przygotowanie do druku / Typesetting: Jacek Łucki

ISSN 0137-3129

© Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, 2018

Wydawca / Publisher:

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Rynek Główny 35, 31-011 Kraków
www.mhk.pl

www.mhk.pl/krzysztofory

Nakład: 500 egz. / An edition of 500 copies

Druk / Print: Drukarnia Legra

Rocznik jest wpisany do wykazu czasopism naukowych prowadzonego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (część B, poz. 835). Pierwotną wersją czasopisma jest wersja drukowana / The annual is listed in the register of research periodicals kept by the Ministry of Science and Higher Education (Part B, item 835). The periodical originally comes out in print

Rada Naukowa czasopisma Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa / Scientific Council of the *Krzysztofory. Scientific Bulletin of the Historical Museum of the City of Kraków*:

PROF. DR HAB. ZDZISŁAW NOGA (przewodniczący / President) (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie / Muzeum Historyczne Miasta Krakowa)

DR ANTONI BARTOSZ (Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie)

PROF. DR HAB. JACEK CHROBACZYŃSKI (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)

DR PÉTER FARBAKY (Budapesti Történeti Múzeum, Węgry)

DR HAB. JACEK GAUDECKI (Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie)

DR HAB. JACEK GÓRSKI (Muzeum Archeologiczne w Krakowie)

PROF. DR HAB. DARIUSZ KOSIŃSKI (Uniwersytet Jagielloński)

PROF. DR HAB. PIOTR KRASNY (Uniwersytet Jagielloński)

DR HAB. ANNA NIEDŹWIEDŹ (Uniwersytet Jagielloński)

PROF. DR HAB. JACEK PURCHLA (Uniwersytet Jagielloński / Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)

DR VOLKER RODEKAMP (Stadtgeschichtliches Museum Leipzig, Niemcy)

Kolegium Wydawnicze Muzeum Historycznego Miasta Krakowa / Editorial Board of the Historical Museum of the City of Kraków:

MICHAŁ NIEZABITOWSKI (przewodniczący / President)

MARCIN BARAN

ANNA BIEDRZYCKA

ELŻBIETA FIRLET

EWA GACZOŁ

DR PIOTR HAPANOWICZ

PROF. DR HAB. ZDZISŁAW NOGA

WACŁAW PASSOWICZ

JACEK SALWIŃSKI

JOANNA STRZYŻEWSKA

DR ANDRZEJ SZOKA

MARIA ZIENTARA

Redaktor naczelny / Editor-in-chief:

MICHAŁ NIEZABITOWSKI

Miasto i jego prezydent. Kraków w okresie prezydentury Mieczysława Kaplickiego na fotografiach w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Część 2. Gospodarskim okiem

Informacje o autorce: historyk, adiunkt MHK, Dział Fotografii Krakowskiej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, <http://orcid.org/0000-0002-7976-2344>

Information about the author: historian, Associate Curator at the Historical Museum of the City of Kraków, Kraków Photography Department of the Historical Museum of the City of Kraków, <http://orcid.org/0000-0002-7976-2344>

Abstrakt: Artykuł stanowi drugą i ostatnią część serii prezentującej fotografie z okresu prezydentury Mieczysława Kaplickiego (1875–1959) znajdujące się w zbiorach Działu Fotografii Krakowskiej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Po omówieniu zdjęć dotyczących wydarzeń z życia kulturalnego Krakowa w dwudziestoleciu międzywojennym w tej części prezentowany jest zbiór zdjęć przedstawiających prezydenta Kaplickiego jako gospodarza Krakowa. Za sterami władzy w mieście stanął w 1933 roku i pełnił tę funkcję do 1939 roku. Władzę sprawował pewną ręką, realizując jasno sprecyzowany plan rozwoju miasta, a jednocześnie starał się w czytelny sposób nawiązywać do historii Krakowa oraz swoich wielkich poprzedników. Sztandarowe znaczenie dla zarządzania miastem w okresie jego prezydentury miał, stworzony przy osobistym zaangażowaniu Kaplickiego, program inwestycyjny zawarty w dokumencie *Program inwestycyjny stol. król. miasta Krakowa na okres 1937/38–1943/44* (1938).

Fotografie ze zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, dokumentujące działalność Kaplickiego, ukazują dynamiczny i wielokierunkowy rozwój miasta. Prezydent brał udział w najważniejszych wydarzeniach, jak otwieranie nowo powstałych gmachów, oddawanie do użytku infrastruktury transportu zbiorowego, uroczystości uniwersyteckie, szkolne czy kościelne. Osobnym zagadnieniem, doskonale zilustrowanym materiałem ikonograficznym, jest zaangażowanie Kaplickiego we wszelkiego rodzaju uroczystości legionowe odbywające się w Krakowie, a w szczególności sypanie kopca Józefa Piłsudskiego, które osobiście nadzorował.

The City and Its Mayor. Kraków during the Tenure of Mayor Mieczysław Kaplicki in the Photographs in the Collection of the Historical Museum of the City of Kraków. Part 2. Through the Administrator's eyes

Abstract: The article is the latter in the series introducing photographs dating back to the tenure of Mayor Mieczysław Kaplicki (1875–1959) and found in the collection of the Kraków Photography Department of the Historical Museum of the City of Kraków. Following a discussion of the pictures dealing with episodes from the cultural life of the city in 1918–1939, this part covers photographic depictions of Mayor Kaplicki as the administrator of Kraków in his time. Kaplicki took up the mayoral reins in the city in 1933 and continued in that function until 1939. His rule had a steady touch, pursued in fulfilment of a clearly defined plan for the future of the city, but not without evident references to its history and to Kaplicki's great predecessors. The most important contribution to the administration of the city during that tenure was the investment agenda developed with Mayor Kaplicki's personal involvement and published as *The Investment Plan for the Royal Capital City of Kraków for 1937/38–1943/44* (1938).

The photographs in the collection of the Historical Museum of the City of Kraków that document Kaplicki's activity provide for an overall picture of a dynamic and versatile development of the city. The mayor was present at the most significant local events, such as the opening of newly built edifices, the putting into operation of public transport facilities, or ceremonies at universities, schools or churches. An area of activity in its own right, conveyed in highly illustrative iconographic material, was concerned with Kaplicki's engagement in all kinds of official events held in Kraków in connection with the Polish Legions, including in particular the building of a mound in honour of Józef Piłsudski, which he personally supervised.

Słowa kluczowe: historia Krakowa, fotografia, Mieczysław Kaplicki, transport publiczny, Straż Pożarna, Pogotowie

Ratunkowe, dobroczynność, opieka zdrowotna, środowisko studenckie, szkolnictwo

Keywords: history of Kraków, photography, Mieczysław Kaplicki, public transport, Fire Service, Emergency Ambulance Service, charity, health care, student circle, education

„Blisko przystanku tramwajowego woda bieżąca, plaża. Dojazd do cmentarza ułatwiony. Szereg budynków zabytkowych: Wawel, Feniks etc. Rozrywki: statki, rondle, kopece, teatr, kajaki własne etc. etc. (...). W ten sposób mógłby się ogłaszać Kraków, gdyby miał się reklamować jako letnisko. Miasto to żyje życiem przyrodniczym. W zimie zamiera, usycha, nie objawiając poza ruchem kolejowym żadnego życia, na wiosnę budzi się, zakwita wspaniale, odżywa i wielkim głosem woła o żer! (...) Gdyby Neron odżył i przyjechał zwiedzić Gród Kraka, nie mógłby patrząc nań przez swój szmaragd, powiedzieć: »Za wąski w biodrach«. Miasto to bowiem rozszerza się z zadziwiającą szybkością. Przepycha się ów duch rozrostu przez prywatne wille i ogrody, burzy i niszczy wszelkie przeszkody. Zamienia się w lawinę z cegieł i kamieni, grzebiąc pod sobą pamiątkowe domki i czarujące zakątki. Jak wielkie muchomory pod deszczu, powstają na ich miejscu wspaniałe, imponujące budowle. Powstaje też na peryferiach miasta szereg nowych ulic, które nieraz nieuzgodnione w swoim pochodzie triumfalnym z powstałymi na ich drodze monumentalnymi gmachami muszą rejterować, zakręcać, zwiąć się w kłębek. Szal wielkości, który opętał nasze miasto ma w sobie coś z dziecinności i niepomyślanego. (...) Kraków robi się najpiękniejszą »stacją klimatyczną«, do której powinno się jeździć na weekendy. Warszawa rozpoznaje wiosnę tylko po złagodzonej klimacie i po sztucznych kwiatach na damskich kapeluszach. W Krakowie przychwytujemy wiosnę na gorącym uczynku. Mówi się, że oddech – to życie, Kraków ma czym oddychać, a zatem żyje i daleki jest wiosenną porą od wyrobionej opinii, że jest miastem jedynie starych murów i starych pamiątek¹. Tak o Krakowie pisała w jednym ze swoich felietonów Magdalena Samozwaniec (1894–1972)², pisarka pochodząca z wielopokoleniowej rodziny Kossaków, która uważnie obserwowała świat dookoła, jednocześnie zgrabnie komentując rzeczywistość. Z tego jakże subiektywnego opisu wyłania się obraz miasta jako dynamicznego, żyjącego bytu, który uśmiechał się zapraszająco do otaczającego świata, a z drugiej strony przerażał mieszkańców swoim nagłym i skokowym rozwojem. Mając przed oczami ten kwiecisty cytat, warto zwrócić uwagę, jak rozwijało się miasto w okresie międzywojennym. Niniejszy artykuł jest

drugą częścią opowieści o Krakowie w okresie prezydentury Mieczysława Kaplickiego (1875–1959). Punktem wyjścia do dalszej analizy są fotografie znajdujące się w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Na potrzeby tekstu mówiącego o Krakowie i jego gospodarzu zbiór ten został zawężony do tych ujęć, na których pojawia się postać prezydenta. Artykuł jest przede wszystkim komentarzem do kolekcji fotografii ze zbiorów MHK, dlatego też bazuje na niej i odwołuje się przede wszystkim do niej. Układ poruszanych treści w sposób bezpośredni wynika z tematyki obecnej na fotografiach w zbiorach Muzeum. Z tego też względu zauważalny jest brak innych wątków związanych z okresem prezydentury Mieczysława Kaplickiego. Nie świadczy to bynajmniej o ich przemilczeniu, lecz wynika ze specyfiki tekstu, który jest osadzony w tematyce kolekcji. Omówione fotografie z okresu prezydentury Kaplickiego pochodzą w większości z Agencji Fotograficznej Światowid, podstawowego źródła fotografii prasowej w okresie międzywojennym. Z uwagi na fakt, że opisywany zasób zdjęć nie ilustruje w pełni okresu prezydentury Mieczysława Kaplickiego, niezbędne jest krótkie scharakteryzowanie tego momentu w dziejach Krakowa.

Miasto

W latach trzydziestych XX wieku Kraków był miastem postrzeganym jako ważny ośrodek życia naukowego i kulturalnego, pełnił też funkcję miejsca, gdzie celebrowano ważne obchody narodowe i które pełne było pamiątek historycznych, co czyniło z niego przedmiot wycieczek i pielgrzymek. Na niepowtarzalną atmosferę miasta miał wpływ także jego synkretyczny charakter, żyli tu obok siebie przedstawiciele różnych religii, a wzajemne przenikanie się kultur tworzyło wielobarwny konglomerat. Na początku lat trzydziestych liczba ludności w Krakowie sięgała 212 tysięcy³, w 1935 roku wyniosła 235 tysięcy⁴, a w 1939 roku 259 tysięcy⁵. Liczba ludności rosła sukcesywnie od początku lat dwudziestych XX wieku, choć nie tak dynamicznie, jak w Warszawie czy Poznaniu. Sytuacja nabrała tempa w kolejnych latach, kiedy zwiększyła się liczba ludności napływowej, osiedlającej się w Krakowie w poszukiwaniu zatrudnienia. Gęstość zaludnienia rozkładała się w mieście nierównomiernie, na co bezpośredni wpływ miała realizacja koncepcji Wielkiego Krakowa, w efekcie czego w granicach miasta znalazła się spora liczba terenów słabo zaludnionych, o rolniczym charakterze. Nowe dzielnice zapełniały się jednak w szybkim tempie, a wraz z mieszkańcami pojawiała się również niezbędna infrastruktura⁶.

Tuż po odzyskaniu niepodległości gospodarka Krakowa borykała się z przejściowymi trudnościami, ale dzięki prężnym i wielokierunkowym działaniom stopniowo wychodzono z kryzysu powodowanego głównie następstwami I wojny światowej. Dzięki owocnej współpracy rządzących z organizacjami handlowymi już na początku lat dwudziestych udało się nawiązać kontakty z innymi częściami kraju. Na tym polu szczególnie istotne okazały się inicjatywy podejmowane przez krakowską Izbę Przemysłowo-Handlową. Dobre kontakty z czeskim, austriackim i włoskim rynkiem spowodowały, że już kilka lat po wojnie w zasięgu Krakowa

¹ Samozwaniec Magdalena: *Stacja klimatyczna Kraków*. „Tygodnik Ilustrowany” 1937, nr 22, s. 512–513.

² *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt. *PSB*): Samozwaniec Magdalena. Hasło oprac. Rościński Skręt. T. 34. Kraków 1993, s. 430–433.

³ „Mały Rocznik Statystyczny 1931”, R. 2, s. 6.

⁴ „Mały Rocznik Statystyczny 1935”, R. 6, s. 15.

⁵ „Mały Rocznik Statystyczny 1939”, R. 10, s. 36.

⁶ Janowska Magdalena, Kocańda Małgorzata: *Kraków między wojnami. Opowieść o życiu miasta 1918–1939*. Łódź 2011, s. 16–17.

Mieczysław Kaplicki na placu budowy Muzeum Narodowego, 1934, fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs8649/IX

zogniskował się import przeznaczony do dalszych części kraju. Prowadzono szereg akcji mających na celu unowocześnienie miejscowego handlu. Wzorem Poznania w 1921 roku postanowiono założyć wielki dom towarowy pod nazwą Bazar Polski. Na jego potrzeby wybudowany został monumentalny, pięciopiętrowy gmach przy ulicy Wielopole⁷. Nowoczesny budynek o żelbetowej konstrukcji i rozbudowanym kształcie powstał według projektu architektów Franciszka Mączyńskiego (1874–1947)⁸ i Tadeusza Stryjeńskiego (1849–1943)⁹. Kraków miał też swój udział w produkcji towarów eksportowych, za granicę wywożono z miasta m.in. produkty rolnicze czy tekstylia. W pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości w Krakowie rozpędu nabierał także przemysł, powstawały nowe przedsiębiorstwa i spółki akcyjne. Na początku lat dwudziestych powstało tu 40 przedsiębiorstw przemysłowych, a wśród nich firmy budowlane, piekarnia mechaniczna i młyny Ziarno, firma kosmetyczne Miraculum, firma Altesse Wisła, zajmująca się produkcją tutek i bibulek papierowych, czy zakłady graficzne Akropol. Po przejściowym spowolnieniu wynikającym z reform Władysława Grabskiego duże zmiany przyniósł rok 1926, kiedy to w Krakowie powstały kolejne przedsiębiorstwa o znacznym udziale obcego kapitału. W tej grupie znalazły się fabryka Suchard z kapitałem szwajcarskim czy będące filią holenderskiego przedsiębiorstwa Łuszczalnia i Młyn Oryza. Potężną inwestycją była powstała w 1927 roku Fabryka Kabli, oparta na kapitale węgierskim i czeskim, a austriacką były Zakłady Gumowe Semperit¹⁰.

Pod względem rozwoju urbanistycznego Kraków po I wojnie światowej podążał nadal ścieżką wytyczoną jeszcze

przez prezydenta Juliusza Lea (1861–1918)¹¹, który tworząc koncepcję Wielkiego Krakowa, zakładał, że jest to praca, która musi potrwać wiele lat i powinna zostać rozłożona na całą generację. Rok 1918 na planie miasta zaznaczył się przede wszystkim jako koniec okresu dominacji austriackiej twierdzy. Przed I wojną światową przeprowadzono rewolucyjną śródmieścia, przystąpiono do realizacji koncepcji miasta ogrodu, a także zaplanowano nowe osiedla (m.in. Salwator czy Krzemionki), parki (Bednarskiego, Las Wolski) czy bulwary. Wtedy zaczęła się formować struktura architektoniczna miasta, której trzon stanowiły kilkupiętrowe kamienice umiejscowione na działkach z ogrodem. Ten urbanistyczny portret Krakowa uzupełniały szerokie, alejowe ulice, monumentalne gmachy szkół powszechnych oraz ustawicznie powiększane zasoby zieleni miejskiej. Zieleni pojawiała się w ciągach ulic nie tylko jako uzupełnienie, ale jako osobne założenie. W latach dwudziestych w krajobrazie miasta, zarówno w ścisłym centrum, jak i na przedmieściach, zaczął dominować ruch inwestycyjny. W wyniku rozwoju przemysłu, rzemiosła, budownictwa mieszkaniowego i zieleni powstawały nowe węzły urbanistyczne. Zauważalnych jest kilka wyraźnych trendów w rozwoju architektonicznym, które wpłynęły na zmianę struktury zabudowy miasta. Z jednej strony królował monumentalizm, którego przykładem są gmachy Pocztovej Kasy Oszczędności przy ulicy Wielopole czy siedziba Izby Skarbowej pomiędzy ulicami Krupniczą i Czystą¹². Z drugiej strony popularnością cieszyły się wille otaczane ogrodami, które tworzyły całe osiedla na czele z Salwatozem czy osiedlem w rejonie ulic Kazimierza Wielkiego i Chopina, gdzie zaprojektowano stworzenie kolonii willowej¹³. Powstawały kolejne place i nowe ciągi komunikacyjne, w tym szczególnie ważne Aleje Trzech Wieszców, od których promieniście rozchodziły się obszary nowych dzielnic, oddzielonych od siebie otwartymi przestrzeniami pól i wsi. Dały one początek powstaniu wieńca tzw. miast ogrodowych. W tej grupie zawierało się Półwie Zwierzynieckie, rejon parku Krakowskiego i ulicy Kazimierza Wielkiego, osiedle Oficerskie, Grzegórzki, tereny wokół Krzemionek i Dębniki. Ich układ wyznaczał dalsze kierunki rozwoju organizmu miejskiego¹⁴. W latach dwudziestych zapadły też decyzje o budowie dwóch ważnych dla życia naukowego i kulturalnego gmachów: Muzeum Narodowego i Biblioteki Jagiellońskiej. Przypadający na lata 1929–1934 kryzys spowolnił tempo rozwoju wielu dziedzin życia w Krakowie, począwszy od przemysłu, a skończywszy na rozwoju architektonicznym, jednakże nie zatrzymał żadnej z inwestycji, a jedynie wydłużył się czas ich realizacji.

⁷ Minkiewicz Witold: *Bazar Polski*. „Architekt” 1923, nr 2, s. 19.

⁸ PSB: Mączyński Franciszek. Hasło oprac. Tadeusz Z. Bednarski. T. 20. Wrocław 1975, s. 334–336.

⁹ PSB: Stryjeński Tadeusz. Hasło oprac. Jolanta Laskownicka. T. 44. Warszawa 2006, s. 519–523.

¹⁰ Bieniarzówna Janina: *Życie gospodarcze Krakowa międzywojennego*. W: *Kraków międzywojenny. Materiały z sesji Naukowej [Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa] z okazji Dni Krakowa w roku 1985*. Kraków 1988, s. 23–39.

¹¹ PSB: Leo Juliusz. Hasło oprac. Celina Bąk-Koczarska, Józef

Buszko. T. 17. Wrocław 1972, s. 66–70.

¹² Kulczyński Kazimierz, Wierchowski Witold: *Gmachy PKO i Izby Skarbowej w Krakowie*. „Architekt” 1925, z. 8, s. 4–30.

¹³ Ekielski Władysław: *Kolonie willowe w Krakowie*. „Architekt” 1925, z. 7, s. 1–20.

¹⁴ Bogdanowski Janusz: *Szkic z dziejów kompozycji urbanistycznej Krakowa doby międzywojennej*. W: *Kraków międzywojenny...*, s. 57–69; Purchla Jacek: *Urbanistyka, architektura, budownictwo*. W: *Dzieje Krakowa. T. 4. Kraków w latach 1918–1939*. Red. Janina Bieniarzówna, Jan M. Małecki. Kraków 1997, s. 149–189.

Prezydent

W 1933 roku za sterami władzy w Krakowie stanął Mieczysław Kaplicki¹⁵ i był jego prezydentem do 1939 roku. Władzę sprawował pewną ręką, realizując jasno sprecyzowany plan rozwoju miasta. Jednocześnie w czytelny sposób nawiązywał do historii oraz swoich wielkich poprzedników. Dał temu wyraz w przemówieniu wygłoszonym podczas przysiężenia. „Widzę, że Panowie przyglądacie mi się i chcecie ze słów moich odczytać moje oblicze. Ja na słowa nie liczę, lecz na czyny. Nie mogę się oprzeć wrażeniu, że nie tylko Wy Panowie mi się przyglądacie, ale także przygląda mi się wielki Prezydent Leo i Dietl. Patrzą na tego kolegę, po którym drugi z rzędu ten fotel zajmuję. Zwracam się do Ciebie Profesorze i pragnę zapewnić, że zdaję sobie sprawę dystansu, jaki mnie od Ciebie dzieli. Tyś był wielkim uczonym, dwie Wszechnice chlubią się tem, żeś na nich wykładał, a ja jestem zwykłym, szarym lekarzem Kasy Chorych. Wielki Panie Prezydencie! Położyłeś znaczne zasługi dla miasta (...) ja dopiero wszystko mam przed sobą i przyrzekam Ci, że dołożę wszelkich sił i oddam się cały bez reszty na usługi miasta i zrobię wszystko co jest w mej mocy, aby nie przynieść wstydu i hańby stanowi lekarskiemu, z którego mam honor się wywodzić”¹⁶. Sztandarowe znaczenie dla zarządzania miastem miał przygotowany, przy osobistym zaangażowaniu prezydenta Kaplickiego, program inwestycyjny¹⁷ stanowiący bardzo precyzyjnie skonstruowany drogowskaz ułatwiający zarządzanie miastem. Był to nie tylko zestaw założeń na przyszłość, ale przede wszystkim, solidna analiza dotychczasowego stanu¹⁸, z zaznaczeniem mocnych i słabych punktów. Umożliwiło to zarówno wytyczenie rekomendacji rozwojowych, jak i zwrócenie uwagi na obszary, które wymagały szczególnej kontroli. Całość była mocno osadzona w przeszłości, przy wielokrotnym odwołaniu się do dalekosiężnych planów Juliusza Lea, zapoczątkowanych w 1910 roku. Powstały plan stanowić miał jednocześnie domknięcie procesów, które zapoczątkowane zostały w chwili tworzenia Wielkiego Krakowa. Mieczysław Kaplicki już w marcu 1934 roku przy okazji przedkładania Radzie Miejskiej exposé budżetowego na rok 1934/1935 wyraźnie akcentował konieczność stworzenia takiego programu¹⁹.

Przygotowując program, prezydent polecił wydziałom, przedsiębiorstwom i zakładom miejskim sporządzenie planu inwestycji do roku 1943/1944. Na zgromadzenie informacji

poświęcono cały 1935 rok. W dalszej kolejności efekty pracy zostały zebrane i opracowane przez Wydział Finansowy Urzędu Miasta. W 1936 roku prezydent Kaplicki osobiście polecił ławnikowi, inż. Henrykowi Dudkowi (1878–1954)²⁰, powołanie komisji w celu zaopiniowania i przygotowania realizacji dziesięcioletniego planu inwestycyjnego dla Krakowa. Prezydent zwracał wielokrotnie uwagę, że zarówno w latach kryzysu, jak też w okresie 1933–1937 pomimo trudności zarząd miejski zdołał zainwestować łącznie 21 milionów zł. Planując kolejne wydatki, z pełną świadomością zwracał uwagę, że inwestycje można realizować albo z nadwyżek dochodów, albo zaciągając pożyczki. Jego zdaniem, w przypadku Krakowa, jedynie ta druga opcja była możliwa do zrealizowania. W celu zrealizowania zadań ujętych programie inwestycyjnym konieczne miało być zaciągnięcie długoterminowej i niskoprocentowanej pożyczki. Całość planowanych kosztów wynosiła bowiem 85 milionów zł. Kaplicki zwracał uwagę, że zaciągając pożyczkę, należy jednocześnie utworzyć nowe źródła dochodów dla miasta i nie liczyć na szczęśliwe zbiegi okoliczności i przypadki. Poprzedzony wstępem prezydenta Kaplickiego *Program inwestycyjny* podzielony został na dwie zasadnicze części. Jedna dotyczyła najpilniejszych inwestycji na terenie miasta w zakresie rozbudowy dróg i placów publicznych, oświaty, kultury i sztuki, zdrowia publicznego i opieki społecznej, a także bezpieczeństwa publicznego oraz hali i placów targowych. W drugiej części poruszono kwestie koniecznych inwestycji w obrębie przedsiębiorstw miejskich – kolei elektrycznej, wodociągów, elektrowni, gazowni, rzeźni, zakładów ceramicznych i zakładów oczyszczania miasta. Każdy z rozdziałów rozpoczynał się dodatkowo wprowadzeniem o charakterze historycznym, zarysowującym problematykę danego zagadnienia.

Fotografie ze zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa dokumentujące działalność Mieczysława Kaplickiego jako gospodarza miasta dotyczą różnych aspektów tej działalności i stają się doskonałym punktem wyjścia do opowieści o Krakowie i jego rozwoju.

Transport

Rozwój przestrzenny miasta wymuszał na władzach odpowiednią organizację transportu w jego obrębie. Pierwsze zabiegi mające na celu urządzenie w Krakowie transportu

¹⁵ Więcej na temat okoliczności objęcia urzędu przez Mieczysława Kaplickiego i dokładne szczegóły biograficzne w artykule: Gellner Joanna: *Miasto i jego prezydent – Kraków w okresie prezydentury Mieczysława Kaplickiego. Część 1. Miasto w wiatów i serdecznych powitań*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego w Krakowie” 2016, z. 34, s. 153–180; eadem: *Z legionowej spuścizny po Mieczysławie Kaplickim. Album z fotografiami przedstawiającymi walki Legionów Polskich oraz obóz internowanych legionistów w Szczybiornie*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego w Krakowie” 2014, z. 32, s. 73–100.

¹⁶ *Zaprzysiężenie Prezydenta miasta Dra Mieczysława Kaplickiego*. „Dziennik Rozporządzeń dla Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1933, R. 54, nr 2, s. 25–28.

¹⁷ *Program inwestycyjny stoł. król. miasta Krakowa na okres 1937/38–*

1943/44. Nakładem Zarządu miejskiego w stoł. król. M. Krakowie. Kraków 1938.

¹⁸ Taka metoda zarządzania nasuwa skojarzenia ze współcześnie stosowaną analizą SWOT, popularną techniką porządkowania i analizy sytuacji. Nazwa pochodzi od angielskich słów *strengths* (mocne strony), *weaknesses* (słabości), *opportunities* (szanse) oraz *threats* (zagrożenia).

¹⁹ *Kraków kroczy ku lepszej przyszłości. Exposé budżetowe prezydenta miasta dra Kaplickiego*. „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1934, nr 87, z 28 marca, s. 17–18.

²⁰ *Czy wiesz kto to jest?*. Red. Stanisław Łoza. Warszawa 1938, s. 154; *Zarząd Cmentarzy Komunalnych w Krakowie – lokalizator grobów* [online]. [dostęp 30 listopada 2018]. Dostępny w internecie: <https://www.zck-krakow.pl/locator>.

Rynek Główny, ok. 1930, fot. Stanisław Kolowca, nr inw. MHK-Fs12870/IX

publicznego podjęto jeszcze w XIX wieku, a pierwsza linia tramwaju konnego została uruchomiona w 1882 roku²¹. Kilka lat później Krakowska Spółka Tramwajowa²² rozpoczęła elektryfikację dotychczasowych linii, zwieńczoną sukcesem w 1901 roku. Wkrótce na mapie miasta pojawiły się kolejne linie tramwajowe²³. Wraz z nadejściem kryzysu w 1929 roku dalszy rozwój komunikacji w Krakowie uległ spowolnieniu, jednakże nie został całkowicie zahamowany i pod koniec lat trzydziestych XX wieku kolejne dzielnice miasta zyskały połączenia tramwajowe. Seria 28 fotografii ze zbiorów Muzeum, wykonanych przez fotoreporterów Agencji Fotograficznej Światowid, przedstawia uroczystą inaugurację nowych linii tramwajowych. Osiem ujęć²⁴ dotyczy otwarcia linii nr 8 prowadzącej do cmentarza Rakowickiego 27 października 1934 roku. Zdjęcia oddają przede wszystkim radosny nastrój panujący tego dnia. Na ulicy Rakowickiej ustawiono okolicznościowe bramy, przybrane gałązkami jedliny i wstążkami. Na bramie przy wjeździe w Rakowicką od strony ulicy Lubicz zawisła duża tablica z napisem „Szczęść Boże nowej linii tramwajowej”. Mieszkańcy z utęsknieniem czekali na nowe połączenie. Dwa zdjęcia przedstawiają pierwszy wóz linii nr 8 podjeżdżający pod bramę główną cmentarza, cały w oplocie z gałęzi. Wspomniana linia obsługiwała trasę o długości 1,2 km, a jej budowę rozpoczęto na początku lipca 1934 roku. Miała

połączyć „Miasto Umarłych z miastem żyjących”²⁵. Podczas prac zastosowano nowoczesne metody spawania szyn, które pozwoliły na uniknięcie zgrubień w miejscach ich połączeń, powodujących wstrząsy. Prezydent Kaplicki osobiście zaangażowany był w pozyskanie na ten cel środków z Miejskiej Kasy Oszczędności. Było to szczególnie istotne, gdyż koszt budowy linii wynosił 1,5 miliona zł.

Uroczystą inaugurację nowej trasy rozpoczął przejazd tramwajów w asyście orkiestry spod cmentarza Rakowickiego w kierunku ulicy Lubomirskich. U jej wylotu odbyła się właściwa uroczystość. Trzy ujęcia dokumentują moment symbolicznego przecięcia wstęgi na nowej trasie. Dokonał go prezydent Kaplicki w towarzystwie inż. Tadeusza Polaczka-Korneckiego (1885–1942)²⁶, dyrektora Krakowskiej Miejskiej Kolei Elektrycznej. W inauguracji uczestniczył też inż. Józef Wołkanowski (1885–1942)²⁷, dyrektor Okręgowej Dyrekcji Kolei Państwowej w Krakowie, oraz wiceprezydenci miasta Stanisław Skoczylas (1875–1968)²⁸ i Rudolf Radzyński (1891–1971)²⁹. Całość zakończył przejazd zaproszonych gości tramwajem nowej linii prowadzonym przez samego dyrektora Polaczka-Korneckiego.

Kolejna seria 16 zdjęć³⁰ pochodzących, podobnie jak poprzednie, z Agencji Fotograficznej Światowid, przedstawia otwarcie kolejnej linii tramwajowej. Tym razem była to linia nr 2, która swoim zasięgiem objęła trasę pomiędzy

²¹ Polaczek-Kornecki Tadeusz: *Zarys monografii wewnętrznej miasta Krakowa: opracowany z okazji XXII-go Kongresu Międzynarodowego dla spraw tramwajownictwa, kolejnictwa dojazdowego i komunikacji autobusowej w Warszawie w dniach od 29 czerwca do 6 lipca 1930 r.* Kraków 1930, s. 7–8.

²² *Statuta Krakowskiej Spółki Tramwajowej.* Kraków 1896.

²³ Jankowska Magdalena, Kocańda Małgorzata: *Kraków między...*, s. 52.

²⁴ Numery inw. MHK-Fs3650/IX, MHK-Fs3651/IX, MHK-Fs3666/IX, MHK-Fs3667/IX, MHK-Fs3706/IX, MHK-Fs3710/IX.

²⁵ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1934, nr 300, z 29 października, s. 18.

²⁶ Brzoskwini Waldemar: *Tadeusz Polaczek-Kornecki 1885–1942 – dyrektor Tramwaju Krakowskiego.* Kraków 2000.

²⁷ *In memoriam. Pamięci architektów polskich:* arch. Józef Wołkanowski [online]. [dostęp 14 grudnia 2018]. Dostępny w internecie: http://www.inmemoriam.architektsarp.pl/pokaz/jozef_wolkanowski,14523.

²⁸ *PSB: Skoczylas Stanisław.* Hasło oprac. Mieczysław Paszkiewicz, Stanisław T. Sroka. T. 38. Warszawa–Kraków. 1998, s. 213–214.

²⁹ Kargol Tomasz: *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie w latach 1850–1939. Dzieje, ludzie, polityka gospodarcza.* Kraków 2003, s. 356.

³⁰ Numery inw. MHK-Fs3652/IX, MHK-Fs3654/IX, MHK-Fs3662/IX, MHK-Fs3663/IX, MHK-Fs3664/IX, MHK-Fs3668/IX, MHK-Fs3669/IX, MHK-Fs3711/IX, MHK-Fs5186/IX/1-2, MHK-Fs5187/IX, MHK-Fs5188/IX, MHK-Fs5189/IX, MHK-Fs5190/IX/1-2, MHK-Fs5191/IX.

Otwarcie nowej linii tramwajowej nr 8, 27 października 1934 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs3651/IX

Pogotowie Ratunkowe w Krakowie – poświęcenie nowych karetek, 9 listopada 1937 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs9690/IX

Otwarcie nowego odcinka linii tramwajowej nr 2 w Krakowie, 21 listopada 1938 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs5193/IX

Pogotowie Ratunkowe w Krakowie – poświęcenie nowych karetek, 9 listopada 1937 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs9692/IX

Szkołą Podchorążych w Łobzowie a cmentarzem Rakowickim. Inauguracja odbyła się 21 listopada 1936 roku³¹. Budowa całej trasy była prowadzona etapami. Najpierw zbudowano odcinek z Łobzowa do alei Słowackiego, następnie fragment do ulicy Dunajewskiego. W ciągu dalszych prac poprowadzono zupełnie nowy odcinek od wylotu ulicy Karmelickiej, przez ulice Podwale i Straszewskiego, aż do ulicy Zwierzynieckiej. Intensywne tempo prac wymagało dużego nakładu sił i środków. Na miejsce otwarcia tej linii wybrano rozbudowane i ciekawie zaprojektowane skrzyżowanie u wylotu ulicy Zwierzynieckiej, w pobliżu Domu Katolickiego. Przy jego montażu wykorzystano najnowsze zdobycze techniki, takie jak elektryczne zwrotnice. Na jezdni stanęła brama triumfalna z girlandami, lampionami

i podświetlonym napisem „Szczęść Boże na nowym torze!”. Przy niej zebrał się zaproszeni goście, przedstawiciele społeczeństwa i władz miejskich. Pierwszy skład, prowadzony ponownie przez dyrektora Polacza-Korneckiego, przejechał od skrzyżowania aż do przedostatniego przystanku przed Szkołą Podchorążych, a następnie zawrócił i zatrzymał się na placu Inwalidów, przed parkiem Krakowskim. Tam miało miejsce poświęcenie składu, którego dokonał ks. Andrzej Moliński (1876–1939)³². Głos zabrał też Mieczysław Kaplicki. W swoim przemówieniu zwracał uwagę, że nowa linia tramwajowa to zarazem symbol nowoczesności w zarządzaniu komunikacją miejską w Krakowie. Od tej pory rozpoczął się bowiem okres budowania linii szerokotorowych na ulicach o twardej nawierzchni. Planowane były one z pominięciem zabytkowego centrum miasta, co stanowiło pierwszy krok do wyprowadzenia ruchu tramwajowego poza Rynek Główny³³. Wspomniana wyżej linia nr 2 została w 1938 roku przedłużona o kilometrowy odcinek prowadzący od Szkoły Podchorążych do Bronowic Małych. Otwarcie tego fragmentu miało miejsce 1 grudnia 1938 roku³⁴ i przedstawiają je trzy fotografie³⁵. Wzorcem lat ubiegłych przybrany wagon witała grupa zaproszonych gości, a symboliczną wstęgę przecinał prezydent Kaplicki. Właśnie w 1938 roku, pod koniec sezonu budowlanego,

³¹ Brzoza Czesław: *Kraków między wojnami. Kalendarium 28 X 1918–6 IX 1939*. Kraków 1998, s. 333.

³² Gawlik Maciej, Szczepaniak Jan: *Księga katecheci diecezji krakowskiej 1880–1939*. T. 1. Kraków 2000, s. 228.

³³ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1936, nr 326, z 23 listopada, s. 18.

³⁴ Brzoza Czesław: *Kraków między...*, s. 379.

³⁵ Numery inw. MHK-Fs5192/IX/1-2, MHK-Fs5193/IX.

Poświęcenie łodzi Straży Pożarnej nad Wisłą, 27 maja 1934 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs8847/IX

urządzony został dwudniowy objazd po realizowanych w mieście inwestycjach; inicjatorem tego typu spotkania był prezydent miasta. Wówczas objazd objął północną część miasta, a otwarcie nowego odcinka linii tramwajowej nr 2 było jego częścią³⁶.

Prezydent patronował nie tylko otwarciom kolejnych linii tramwajowych, ale brał także udział w radosnych momentach oddawania do eksploatacji nowego taboru w kluczowych instytucjach miejskich. W 1937 roku swój tabor karetek powiększyło Krakowskie Pogotowie Ratunkowe. Instytucja ta działała w mieście od 1891 roku i była pierwszym pogotowiem ratunkowym na ziemiach polskich. Jego siedziba mieściła się w koszarach Straży Pożarnej przy ulicy Kolejowej (obecnie Westerplatte)³⁷. W 1917 roku w pogotowiu pojawiły się pierwsze sanitarne samochody, które zastąpiły używane dotychczas konne ambulansy.

W latach trzydziestych XX wieku następował dalszy rozwój taboru samochodowego, w związku z tym na dziedzińcu Straży Pożarnej zainstalowano pompę paliwową. Nie ulega wątpliwości, że obecność samochodów w zdecydowany sposób wpłynęła na efektywność pracy pogotowia. W 1937 roku liczba podjętych interwencji wynosiła 26 488³⁸. Każdorazowe pojawienie się nowego samochodu w pogotowiu było powodem do uroczystego świętowania. 9 listopada 1937 roku na dziedzińcu koszar Straży Pożarnej odbyła się uroczystość przekazania dwóch nowych samochodów³⁹. Seria siedmiu fotografii⁴⁰ pochodzących z Agencji Fotograficznej Światowid przedstawia tę uroczystość.

Dwa przybrane gałązkami jedliny samochody powitało grono lekarzy i zaproszonych gości, a poświęcenia dokonał ks. Julian Alojzy Lubowiecki (1906–1963)⁴¹. Choć uroczystość nie miała wielkiego rozmachu, pojawił się na niej prezydent Kaplicki, któremu jako lekarzowi dobro służby zdrowia szczególnie leżało na sercu.

W 1934 roku powiększeniu uległo także wyposażenie Miejskiej Zawodowej Straży Pożarnej w Krakowie. Regularna służba przeciwpożarowa w mieście zaczęła być organizowana w drugiej połowie XIX wieku, po wielkim pożarze miasta w 1850 roku. Ostatecznie w 1865 roku powstała pierwsza na terenie Galicji Ochotnicza Straż Ogniowa, a widząc przydatność tej organizacji, Rada Miejska po-

³⁶ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1938, nr 334, z 3 grudnia, s.17.

³⁷ *Kraków na starej fotografii 1846–1918*. Red. prow. Jacek Salwiński, scen. Ewa Gaczoł. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, CD-ROM, 2002.

³⁸ Popławska Małgorzata: *Krakowskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe – 121 lat w służbie*. W: *Krakowska Izba Lekarska 1892–1945. Wypisy z dziejów samorządu lekarskiego i medycyny Krakowa*. Red. zespół pod kier. Stefana Ciepłego. Kraków 2013, s. 139–146.

³⁹ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1937, nr 311, z 10 listopada, s. 7.

⁴⁰ Numery inw. MHK-Fs9688/IX–MHK-Fs9694/IX.

⁴¹ Gawlik Maciej, Szczepaniak Jan: *Księga katecheci diecezji...*, s. 204.

Poświęcenie łodzi Straży Pożarnej nad Wisłą – na pierwszym planie Michalina Dąbrowska (matka chrzestna łodzi) i Mieczysław Kaplicki (ojciec chrzestny), 27 maja 1934 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs8846/IX

wołała w 1873 roku Miejską Zawodową Straż Pożarną (MZSP)⁴². W miarę jak rozwijała się technika, zmieniał się również tabor straży pożarnej, w 1914 roku rozpoczęła się jej motoryzacja i samochody zaczęły stopniowo zastępować wozy strażackie zaprzężone w konie. Sprzęt z roku na rok był coraz nowocześniejszy i wszechstronny. W 1934 roku krakowskiej MZSP przybyła łódź żaglowa, a jej uroczyste wodowanie odbyło się 27 maja 1934 roku⁴³. Ten właśnie moment przedstawiają cztery fotografie⁴⁴. Ceremonia odbywała się nad Wisłą, a na jej potrzeby wykorzystano przystań policyjną przy moście Dębnickim. Z inicjatywą zbudowania łodzi wystąpił ogniomistrz Józef Dura. Wspólnie z nim 11 strażaków zdecydowało się zorganizować wycieczkę Wisłą do Gdyni. Strażacy własnymi siłami w ciągu 40 dni zbudowali na dziedzińcu koszar łódź. Czterowiosłowa jednostka, zaopatrzona w maszt i dwa żagle, zdolna była pomieścić 12-osobową załogę. Na jej pokładzie delegacja strażaków miała się udać do Gdyni, aby wziąć udział w tamtejszych obchodach Święta Morza. Ojcem chrzestnym jednostki został prezydent Mieczysław Kaplicki, a matką chrzestną Michalina Dąbrowska (1885–1962)⁴⁵, żona Mariana Dąbrowskiego (1878–1958)⁴⁶, redaktora, właściciela koncernu *Ilustrowany Kurier Codzienny*. Łódź otrzymała imię Tuta, to znaczy bezpieczna. Poświęcenia dokonał ks. Józef Niemczyński. Momentem wieńczącym całość uroczystości było rozbicie butelki szampana o burtę łodzi, co pozostało

w gestii ojca chrzestnego prezydenta Kaplickiego. Butelka nie chciała się jednak roztrzaskać i pękła dopiero pod siłą uderzenia toporka strażackiego⁴⁷.

Dobroczynność

Na dobroczynnej mapie Krakowa w latach trzydziestych XX wieku przybył ważny punkt – Schronisko dla Bezdomnych Mężczyzn im. Brata Alberta, zlokalizowane na terenie Dębnik. O jego powstaniu Rada Miejska zdecydowała jeszcze w 1919 roku, odpowiadając tym samym na rosnące zapotrzebowanie na pomoc osobom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej. Równocześnie powstał komitet, który zajął się zbieraniem środków finansowych na ten cel. Rozpoczęcie prac budowlanych zostało odsunięte w czasie, głównie ze względu na trudności ekonomiczne oraz brak wyznaczonej konkretnej działki pod budowę⁴⁸. Albertyni prowadzili już jedno schronisko dla ubogich przy ulicy Krakowskiej 43, które swoimi początkami sięga roku 1888. Wtedy to Adam Chmielowski (1845–1916)⁴⁹ złożył śluby zakonne, przyjmując regułę III Zakonu św. Franciszka, i jako Brat Albert rozpoczął misję wśród ludzi żyjących w nędzy⁵⁰. W 1892 roku Gmina Miejska Krakowa nabyła nieruchomość przy ulicy Krakowskiej 43 z przeznaczeniem na schronisko dla bezdomnych Brata Alberta⁵¹. Mieścił się tam oddział noclegowy dla mężczyzn. W latach trzydziestych ze schroniska korzystało średnio 1,5 tysiąca osób rocznie i wydawano około 200 tysięcy posiłków. 11 października 1934 Rada Miasta Krakowa, przy wyraźnym wsparciu dla tej inicjatywy ze strony Mieczysława Kaplickiego, podjęła plan budowy nowego schroniska dla bezdomnych, które miało zostać ulokowane na działce przy ulicy Zielnej. Zaplanowano budowę nowoczesnego kompleksu, który miał składać się z domu pracy dobrowolnej połączonego z domem noclegowym i sanatorium społeczniającym. W zamian za dach nad głową osoby bezdomne miały wykonywać prace w dziale ogrodnictwa, koszykarstwa, powroźnictwa⁵².

W niedzielę 10 października 1935 roku miało miejsce uroczyste wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę schroniska. Przewodniczący uroczystościom arcybiskup Adam Stefan Sapieha (1867–1951)⁵³ podczas przemówienia zwracał uwagę, że za tę inicjatywę walki z bezdomnością należy się władzom miejskim szczególne podziękowanie⁵⁴. Zgodnie z programem inwestycyjnym, schronisko miało być pierwszym w tej części miasta obiektem o charakterze charytatywnym. Poświęcenie ukończonego gmachu odbyło

⁴² *Kraków na starej fotografii...*; *Encyklopedia Krakowa*. Red. prow. Henryk Antoni Stachowski. Warszawa–Kraków 2000, s. 930.

⁴³ Brzoza Czesław: *Kraków między...*, s. 286.

⁴⁴ Numery inw. MHK-Fs8845/IX–MHK-Fs8848/IX.

⁴⁵ *Zarząd Cmentarzy...*

⁴⁶ *PSB*: Dąbrowski Marian. Hasło oprac. Nela Samotyhowa. T. 5. Kraków 1946, s. 19–20.

⁴⁷ „*Ilustrowany Kurier Codzienny*” 1934, nr 147, z 29 maja, s. 5.

⁴⁸ Zbroja Barbara, Myślik Konrad: *Nieznany portret Krakowa*. Kraków 2010, s. 241–242.

⁴⁹ *PSB*: Chmielowski Adam. Hasło oprac. Feliks Koper i Konstanty

Michalski. T. 3. Kraków 1937, s. 338–340.

⁵⁰ *Encyklopedia Krakowa...*, s. 110.

⁵¹ *O przytulisku* [online]. Przytulisko dla Bezdomnych Mężczyzn prow. przez Zgromadzenie Braci Albertynów [dostęp 15 listopada 2017]. Dostępny w internecie: <http://www.albertyniprzytulisko.pl/o-przytulisku>.

⁵² Panek Bronisław: *Krakowskie organizacje charytatywne w latach 1918–1939*. Kraków 1986, s. 110.

⁵³ *PSB*: Sapieha Adam Stefan. Hasło oprac. Jan Wolny. T. 34. Wrocław–Warszawa 1993, s. 539–556.

⁵⁴ „*Ilustrowany Kurier Codzienny*” 1934, nr 314, z 12 listopada, s. 6.

Poświęcenie Domu Ubogich im. Brata Alberta, od lewej: abp Adam Stefan Sapieha, prezydent Krakowa Mieczysław Kaplicki, gen. Aleksander Osiński, o. Wincenty Wolniarski, 2 lipca 1938 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs16893/IX

się 2 lipca 1938 roku⁵⁵. Z tym właśnie wydarzeniem związanych jest grupa 24 reporterskich fotografii. Na pięciu ujęciach⁵⁶ przedstawiony został moment uroczystego otwarcia, któremu przewodniczył arcybiskup Sapieha, a udział w nim wzięli przedstawiciele władz miejskich na czele z prezydentem Kaplickim oraz zaproszeni goście. Po części modlitwonej przyszedł czas na oficjalne przemówienia. Prezydent Kaplicki mówił: „Widzę także symbol w tym, że Przytulisko wzniesione zostało właśnie na Dębnikach. W pobliżu tego miejsca bowiem – jak głosi żywa tradycja – nad Wisłą, gdzie na śmietniskach baraszkowali mali ulicznicy – widok ich natchnął Adama Chmielowskiego, by rzucił wszystko i poświęcił się biedakom bez reszty. Dla Brata Alberta każdy człowiek bez względu na jego pochodzenie, przeszłość lub winy był bliźnim, któremu należy spieszyć z pomocą, jak ów ewangeliczny Samarytanin. (...) Kiedy uświadamiam sobie ogrom poświęcenia, jakie Brat Albert i jego duchowi synowie podjęli pracując w naszym mieście, i na kilkudziesięciu innych – rozsianych obecnie po całej Polsce placówkach – to budzi się we mnie wątpliwość, czy Kraków nie nazbyt opieszale spełnia swój obowiązek względem zrodzonego w jego murach albertyńskiego czynu. (...) Ten gmach, który dziś Kraków oddaje w opiekę Braciom Albertynom, to nie jałmużna udzielona przez Gminę, ale bardzo skromny sposób wywdzięczenia się za to wszystko, co smagani ciężami życia, nieszczęśliwi obywatele naszego miasta doznali od zgromadzeń albertyńskich – gdyż nędza i choroba otwierały w ich sercach otchłan beznadziejnej rozpacz⁵⁷. Po zakończonym przemówieniu prezydent wręczył klucze starszemu bratu Wincentemu. Pozostałych 19 zdjęć⁵⁸ przedstawia architekturę ośrodka, wnętrza sal, kaplicy, dziedzińca wewnętrznego. Kompleks był budowany w latach 1936–1938 według projektu Czesława Boratyńskiego (1901–1953)⁵⁹ i Edwarda Kreislera (1903–1946)⁶⁰. Parterowy budynek główny został wzniesiony na planie prostokąta. Od strony południowej flankowały go dwa boczne pawilony, także parterowe. Fasada główna została zaakcentowana przez wykusz wsparty na czterech filarach, co niskiej i przysadzistej bryle budynku dodawało nieco lekkości i wprowadzało dynamikę. Dekora-

Dom Ubogich im. Brata Alberta przy ul. Zielnej, 1938, fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs16899/IX

cję wykusza stanowiła płaskorzeźba autorstwa Ludwika Pugeta (Puszeta, 1877–1942)⁶¹ przedstawiająca Brata Alberta. W elewacji południowej centralne miejsce zajęło duże, prostokątne okno o podziałach z betonowych listew, które tworzyły kształty kwadratów i rombów, a nad całością tej dekoracji dominował kształt krzyża. Wspomniane elementy stanowiły czytelne nawiązanie do francuskiego kościoła Notre-Dame w Le Raincy, arcydzieła wczesnego modernizmu. Ta ażurowa ściana była jednocześnie wschodnią ścianą kaplicy, przed którą ustawiony był ołtarz, a przenikające do wnętrza rozproszone światło zapewniało mistyczną atmosferę we wnętrzu⁶². W ten sposób Dębniki zyskały miejsce emanujące dobroczynnością na cały Kraków, budynek do dzisiaj pełni swoją pierwotną funkcję, mieści się tutaj Dom Pomocy Społecznej im. św. Brata Alberta. W latach pięćdziesiątych XX wieku budynek przeszedł przebudowę, w wyniku której został podwyższony o jedną kondygnację. Powstałe w latach trzydziestych XX wieku schronisko było ciekawą realizacją architektoniczną, a jego bryła stanowiła dopełnienie powstałego w pobliżu osiedla robotniczego.

⁵⁵ „Czas” 1938, nr 180, z 3 lipca, s. 13; „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1938, nr 182, z 4 lipca, s. 18.

⁵⁶ Numery inw. MHK-Fs16892/IX/1-2, MHK-Fs16893/IX, MHK-Fs16894/IX/1-2.

⁵⁷ *Przemówienie prezydenta Krakowa dr. M. Kaplickiego na uroczystości poświęcenia schroniska im. Brata Alberta na Dębnikach*. „Głos Brata Alberta” 1938, nr 5, s. 141–144.

⁵⁸ Numery inw. MHK-Fs16895/IX–Fs16909/IX.

⁵⁹ *In memoriam. Pamięci architektów polskich*: arch. Czesław Boratyński [online]. [dostęp 10 czerwca 2018]. Dostępny w internecie: http://www.inmemoriam.architektsarp.pl/pokaz/czeslaw_boratynski,11615.

⁶⁰ Zbroja Barbara: *Edward Kreisler. Zapomniany krakowski architekt*. „Rocznik Krakowski” 2006, t. 72, s. 181–211.

⁶¹ *PSB*: Puget Ludwik. *Hasło oprac.* Michał Rożek. T. 29. Kraków 1986, s. 446–451.

⁶² Zbroja Barbara: *Architektura międzywojennego Krakowa 1918–1939. Budynek, ludzie, historie*. Kraków 2013, s. 244–245.

Poświęcenie osiedla robotniczego na Dębnikach, 27 listopada 1935 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs1591/IX

Z terenem Dębnik związane są kolejne trzy fotografie⁶³ wykonane przez reporterów Agencji Fotograficznej Światowid, przedstawiające uroczyste poświęcenie i oddanie do użytku pierwszych mieszkań na terenie osiedla robotniczego przy ulicy Czarodziejskiej (obecnie Praskiej). Miało to miejsce 27 listopada 1935 roku⁶⁴. Do realizacji tego przedsięwzięcia przystąpiono w 1935 roku, a patronowało mu Towarzystwo Osiedli Robotniczych w Krakowie, które w porozumieniu z Wojewódzkim Związkiem Międzykomunalnym Opieki Społecznej powołało do życia Robotniczą Spółdzielnię Mieszkaniową Praca. Trudna sytuacja mieszkaniowa wymusiła zdecydowane tempo działania. Gmina przekazała na realizację osiedla teren na Dębnikach, w pobliżu skałek Twardowskiego. Dębnickie osiedle tworzone było w ramach realizacji programu mieszkaniowego, tzw. *existenzminimum*. Miał on swoje źródło w Niemczech, gdzie w 1929 roku, we Frankfurcie, odbyła się wystawa *Die Wohnung für das Existenzmi-*

nimum (Mieszkanie zapewniające minimum egzystencji). W jej trakcie poddano rozważeniu kwestię najmniejszej przestrzeni życiowej pozwalającej na godne życie.

Zastanawiano się, jakie rozwiązania architektoniczne mogą zostać zastosowane w celu osiągnięcia niezbędnego minimum. Proponowano nawet metraż 30 m kw. dla jednej rodziny⁶⁵. Dębnickie osiedle było emanacją tej idei w środowisku krakowskim. Grunty potrzebne na realizację inwestycji przekazało miasto. Powstałe osiedle składało się z niskich, jednopiętrowych bloków, które mieściły 36-metrowe mieszkania, składające się z pokoju, kuchni, przedpokoju i łazienki. Pewną pulę mieszkań oddano bezpłatnie tym robotnikom, którzy wykazali się zaangażowaniem w czasie walk o niepodległość. Inwestycja była realizowana sprawnie i szybko, a pierwszych 36 mieszkań było gotowych już w listopadzie 1935 roku. Całość przedsięwzięcia nadzorował Związek Międzykomunalny Opieki Społecznej, a autorem projektów był Stanisław Piwowarczyk. Inicjatorem pomysłu realizacji inwestycji był Franciszek Stefan Czarniecki, dyrektor Funduszu Pracy. Po ukończeniu budowy stanął na czele Krakowskiej Spółdzielni Mieszkaniowej Osiedle, która zajęła się administrowaniem gotowej inwestycji⁶⁶. Wspomniane wyżej fotografie ukazują moment poświęcenia⁶⁷, którego dokonał o. Mieczysław Kuznowicz (1874–1945)⁶⁸, jezuita, działacz społeczny, orędownik działań na rzecz pomocy innym, a przede wszystkim założyciel i prezes Związku Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej. Wśród zaproszonych gości obecny był także prezydent Mieczysław Kaplicki.

⁶³ Numery inw. MHK-Fs1591/IX, MHK-Fs16072/IX, MHK-Fs19462/IX.

⁶⁴ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1935, nr 331, z 29 listopada, s. 17.

⁶⁵ Krzaczkowski Paweł: *Existenzminimum*. „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni” 2013, nr 4, s. 62–66; Syrkus Helena: *Ku idei osiedla społecznego 1925–1975*. Warszawa 1976, s. 77.

⁶⁶ Zbroja: *Architektura...*, s. 224–225.

⁶⁷ „Czas” 1935, nr 327, z 28 listopada, s. 10.

⁶⁸ *Encyklopedia Krakowa...*, s. 530.

Otwarcie Pawilonu Przeciwgruźliczego w parku Jordana, 29 czerwca 1938 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs15388/IX

Opieka zdrowotna

W XX wieku Kraków jawił się jako bastion walki z gruźlicą. To tutaj w 1909 roku powstało trzecie na ziemiach polskich Towarzystwo Przeciwgruźlicze, a jego inicjatorem był doktor Tomasz Janiszewski (1867–1939)⁶⁹, uczeń znanego bakteriologa Odonu Bujwida (1857–1942)⁷⁰. Jeszcze przed powstaniem Towarzystwa od 1900 roku istniała w Krakowie sekcja gruźlicza powołana na IX Zjeździe Lekarzy i Przyrodników Polskich. W 1916 roku doktor Janiszewski otworzył na Prądniku Białym sanatorium, w którym jako pierwszy w Polsce wprowadził pracę jako element terapii gruźlicy⁷¹.

Latem 1938 roku zrobiono kolejny krok w walce z gruźlicą, szczególnie wśród dzieci i młodzieży. 29 czerwca 1938 roku⁷² w parku Jordana został uroczystie oddany do użytku Pawilon Przeciwgruźliczy. Podstawą działalności krakowskiego Towarzystwa Przeciwgruźliczego było przede wszystkim organizowanie półkolonii wakacyjnych. W 1929 roku Maria Latkowska, przewodnicząca Sekcji Pań tego Towarzystwa, wystąpiła z inicjatywą zbudowania w Krakowie pawilonu, który pozwoliłby na organizację tego typu półkolonii przez cały rok, a zarazem stanowiłby zaplecze dla dalszej działalności przeciwgruźliczej⁷³. We wszystkich poczynaniach wspierał ją mąż, prof. Józef Latkowski (1873–1948)⁷⁴, lekarz internista i rzecznik profilaktyki gruźlicy, który wprowadził obowiązkowe badania rentgenowskie dla studentów UJ. W tym czasie był przewodniczącym Towarzystwa Przeciwgruźliczego. Gmina Miejska Krakowa ofia-

rowała na ten cel parcelę w parku Jordana oraz wsparcie finansowe, a pozostałą jego część pokryły m.in. Ministerstwo Opieki Społecznej i Towarzystwo Popierania Budowy Szkół Powszechnych. Całkowite koszty budowy wyniosły 200 tysięcy zł. Oprócz pawilonu powstała tutaj pierwsza w Polsce szkoła na wolnym powietrzu⁷⁵. Miejsce zostało wybrane w obrębie parku Jordana, założenia ogrodowego istniejącego w obrębie łąk czarnowiejskich, na terenach po Wystawie Rolniczo-Przemysłowej (1887). Park został założony w 1888 roku przez krakowskiego lekarza Henryka Jordana (1842–1907)⁷⁶, jednocześnie pioniera wychowania fizycznego, który uważał, że ruch jest podstawą w wychowaniu

⁶⁹ PSB: Janiszewski Tomasz. Hasło oprac. Krakowiecka Ludmiła. T. 10. Wrocław 1964, s. 515–516.

⁷⁰ Ratkowski Filip: Biogramy. Znamienici lekarze krakowskiej medycyny okresu autonomii galicyjskiej i Drugiej Rzeczypospolitej. W: *Izba Lekarska...*, s. 179.

⁷¹ Janiuk Jerzy: *Gruźlica w okresie Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego w teorii i praktyce medycznej*. Cz. 2. „Medycyna Nowożytna” 2011, 17/1, s. 41–78.

⁷² Brzoza Czesław: *Kraków między...*, s. 368.

⁷³ „Czas” 1938, nr 177, z 30 czerwca, s. 8.

⁷⁴ PSB: Latkowski Józef. Hasło oprac. Jerzy Okulski. T. 16. Wrocław 1971, s. 568–569.

⁷⁵ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1938, nr 179, z 1 lipca, s. 18.

⁷⁶ PSB: Jordan Henryk. Hasło oprac. Stanisław Ciechanowski. T. 11. Wrocław 1965, s. 273–276.

Otwarcie Pawilonu Przeciwgruźliczego w parku Jordana, 29 czerwca 1938 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, 1938, nr inw. MHK-Fs15390/IX

dzieci i młodzieży jako element kształtujący ich osobowość. Park stał się wzorem dla innych tego typu miejsc powstających w Polsce – stąd nazwa ogródki jordanowskie⁷⁷.

Z budową pawilonu związana jest seria sześciu zdjęć z Agencji Fotograficznej Światowid⁷⁸. Trzy z nich ilustrują wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę 28 czerwca 1936 roku⁷⁹. Prace przy budowie gmachu były już wtedy daleko posunięte, co zwracało uwagę przybyłych. Dwa ujęcia przedstawiają grupę zaproszonych gości przed jeszcze nieotynkowaną fasadą budynku. W miejscu centralnym abp Adam Stefan Sapieha, który jeszcze chwilę temu błogosławił witającej go dziatwie. Towarzyszą mu wojewoda krakowski Michał Gnoiński (1886–1965)⁸⁰ i prezydent Mieczysław Kaplicki, a obok niego widoczni są państwo Latkowsky. Na przodzie kilkoro dzieci w strojach krakowskich. Kolejne dwa ujęcia przedstawiają już wydarzenia związane

z oddaniem ukończonego budynku 29 czerwca 1938 roku. Wówczas spotkanie odbywało się w jednej z sal pawilonu, w której zasiadali zgromadzeni goście, niemal w tym samym składzie jak podczas inauguracji, z arcybiskupem Sapieha, Marią Latkowską i prezydentem Kaplickim na czele.

W kontekście rozwijającej się w mieście opieki zdrowotnej warto wymienić grupę sześciu fotografii⁸¹ z Agencji Fotograficznej Światowid przedstawiających otwarcie Szpitala Ubezpieczalni Społecznej im. Gabriela Narutowicza przy ulicy Prądnickiej 35–37. Wydarzenie to miało miejsce 10 listopada 1934 roku⁸². Choć nie ma na nich prezydenta Kaplickiego, to fotografie te są istotnym uzupełnieniem wątku rozbudowy opieki zdrowotnej w mieście. Nowo otwarty szpital zbudowano według projektu Wacława Krzyżanowskiego (1881–1954)⁸³, a pięciopiętrowy gmach miał pomieścić 460 łóżek. Była to długo wyczekiwana w Krakowie placówka, jej budowa trwała bowiem siedem lat. Szpital podzielony został na sześć oddziałów. Nowocześnie urządzone sale dla pacjentów wyposażone były w ciepłą i zimną wodę bieżącą, a także specjalną sygnalizację świetlną i dzwonekową przy każdym łóżku. Sale operacyjne wyposażono w najnowszy sprzęt, a na poddaszu szpitala swoje miejsce znalazły też zmechanizowana kuchnia, pralnia i szwalnia. Personel stanowiło 30 lekarzy i 60 pielęgniarek⁸⁴.

Inne interesujące zagadnienie związane z higieną w mieście ilustruje grupa sześciu⁸⁵ fotografii autorstwa Stanisława Muchy, pochodzących ze spuścizny po Mieczysławie Kaplickim, które przedstawiają wnętrza nowo otwartej chlorowni w krakowskich wodociągach. Krakowski Zakład Wodociągowy powstał w 1901 roku, kiedy to 14 lutego na Bielanych uroczystie uruchomiono miejski wodociąg⁸⁶. Już wtedy była to bardzo kosztowna inwestycja, na jaką zdecydowało się miasto. Sieć wodociągowa miała wówczas 81 km

⁷⁷ Kuciel Joanna: *100 lat Parku Jordana*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego w Krakowie” 1992, z. 19, s. 71–88; Torowska Joanna: *Parki Krakowa, cz. 1*. Kraków 2001, s. 33–44.

⁷⁸ Numery inw. MHK-Fs15386/IX–MHK-Fs15392/IX.

⁷⁹ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1936, nr 180, z 30 czerwca, s. 8.

⁸⁰ *Czy wiesz kto to jest?*..., s. 210.

⁸¹ Numery inw. MHK-Fs11142/IX/1-2–MHK-Fs11146/IX.

⁸² Brzoza Czesław: *Kraków między*..., s. 293.

⁸³ *PSB*: Krzyżanowski Wacław. Hasło oprac. Józef Lepiarczyk. T. 15. Wrocław 1970, s. 621–623.

⁸⁴ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1934, nr 314, z 12 listopada, s. 7.

⁸⁵ Numery inw. MHK-Fs19586/IX–MHK-Fs19591/IX.

⁸⁶ *Kraków na starej fotografii*...

Wnętrze chlorowni w wodociągach krakowskich na Bielanych, 1933, fot. Stanisław Mucha, nr inw. MHK-Fs19586/IX

długości i dostarczała wodę do 206 domowych urządzeń. Wielkim orędownikiem idei budowy wodociągów w Krakowie był prezydent miasta Józef Dietl (1804–1878)⁸⁷, lekarz balneolog, który najlepiej rozumiał znaczenie dostępu do bieżącej wody, zwłaszcza w mieście. Przez wiele lat przekonywał do swojego pomysłu Radę Miejską, argumentując, że chociaż wydatki na ten cel będą ogromne, to i korzyści wieczne. Po ponad 30 latach od uruchomienia wodociągów przyszedł czas na kolejne ich unowocześnienie. Rozrastające się szybko miasto wymagało dostarczania coraz większej ilości wody, co spowodowało, że zaczęto wykorzystywać wodę bezpośrednio z rzeki, a to wiązało się z kolei z koniecznością odpowiedniego jej oczyszczenia za pomocą chlorowania. 26 listopada 1933 roku w Wodociągach na Bielanych otwarto chlorownię i pracownię badawczą⁸⁸. Tę ważną dla miasta chwilę uświetniła obecność prezydenta Mieczysława Kaplickiego, wiceprezydentów miasta, dyrektorów wszystkich zakładów miejskich użyteczności publicznej, profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego, a przemówienie inauguracyjne wygłosił prof. Odon Bujwid, pierwszy polski bakteriolog i pionier higieny. Choć wspomniane wyżej zdjęcia nie dokumentują uroczystego momentu poświęcenia nowych pomieszczeń, to ich wartość wydaje się jeszcze większa, ponieważ stanowią dokumentację nowoczesnego sprzętu zainstalowanego w krakowskich wodociągach.

Środowisko uniwersyteckie

Liczna grupa zdjęć związanych z udziałem Mieczysława Kaplickiego w uroczystościach uniwersyteckich świadczy o tym, że prezydent szczególną uwagę skupiał na edukacji dzieci i młodzieży, co w przypadku ośrodka akademickiego, jakim był Kraków, miało duże znaczenie.

W latach trzydziestych XX wieku studenci krakowscy zyskali nowy, długo przez nich oczekiwany dom akademicki. Pierwszy akademik, im. Konstantego Wołodkowicza przy ulicy Jabłonowskich, nie zaspokajał potrzeb mieszkaniowych młodzieży. Całokształt działań zmierzających do stworzenia drugiego takiego obiektu był inspirowany i pilotowany przez stowarzyszenie Bratnia Pomoc Studentów UJ, organizacji samopomocowej, której podstawowym ce-

lem była pomoc materialna dla studentów, budowa domów akademickich, działalność wydawnicza, pośrednictwo pracy czy organizacja wypoczynku⁸⁹. Kamień węgielny pod budowę II Domu Akademickiego położono 16 listopada 1924 roku w obecności Marszałka Józefa Piłsudskiego⁹⁰, w trakcie przypadającego w tym czasie Tygodnia Akademika. „A teraz... na »Oleandry«”! Na grunt, po którym w roku 1914 stapały buty strzeleckie przed wymarszem kadrówki, a dokąd w roku 1924 wyruszyła gromada młodych ludzi z kilofami i łopatami. Akademicy. Byli wśród nich i ci, którzy dziesięć lat przedtem wyszli stamtąd na pole chwały i... mieli szczęście wrócić. Zaczęli własnymi rękami kopać fundamenty pod Dom akademicki. Tak niedawno rzucili karabiny, a zanim mogli otworzyć książkę – trzeba było ją się kilofa i rydla. Zaczęli wsparci z pomocą starszych i oto wschodnie skrzydło w roku 1926 stanęło. I zdało się Krakowowi, że to już wszystko. Niechętnie patrzono na ten sterzący pod Parkiem Jordana fragment, który nie przekonywał, że będzie częścią wspaniałej, monumentalnej całości. Nie rozumiano, że ten dziwny wygląd woła o jak najrychlejsze wykończenie całości budowy, że na niego czekają rzesze stłoczone w starym domu, że niecierpliwą się Ci liczni bladzi o zapadłych piersiach i zmęczonych oczach akademicy – mieszkańcy suteryn miasta. Kraków w rozgwarze wielu spraw, które fala życia co dzień przynosiła, o tem nie słyszał, ale patrzyła na to młodzież i zrozumiała, że dla tej rzeszy najbiedniejszych, masy najbardziej potrzebujących dom stanąć musi⁹¹. 28 lipca 1929 roku, ostatniego dnia dwutygodniowego pobytu prezydenta RP Ignacego Mościckiego na Wawelu, przedstawiciele Bratniej Pomocy Studentów UJ spotkali się z prezydentem i przedstawili mu prośbę o wyrażenie zgody na nadanie jego imienia nowo budowanemu domowi studenckiemu. Mościcki wyraził zgodę, przyjmując jednocześnie w darze plany gmachu oraz album ze zdjęciami z budowy⁹². Od tej chwili dalsze prace prowadzone przy budowie zyskały ideologiczną podbudowę, której inspiracją była postać prezydenta. „Z jałowych piasków powojennych uczuć płomiennym żarem naszych serc i pragnień tworzymy nasz dom nie dla nas, ale dla tych którzy idą... Na chrzcie daliśmy mu Wynałazcy imię, który nam dzisiaj ucieleśnia państwo. (...) Szklany jest więc nasz dom, bo stworzony z najczystsze go kwarcu ukrytego w piaskach powojennej apatii, wyrwanego z niej naszych dusz tęsknotą. Szklany być musi, by w każdy zakątek wejść mogło słońce Rzeczypospolitej, szklany by Ci, którzy idą pracowali na oczach całego Narodu, szklany by cały Naród zogniskowawszy w nim swą miłość i troskę o przyszłość, mógł oglądać cud, jak z dziec-

⁸⁷ PSB: Dietl Józef. Hasło oprac. Adam Wrzosek. T. 5. Wrocław 1977, s. 158–166.

⁸⁸ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1933, nr 320, z 27 listopada, s. 19.

⁸⁹ *Encyklopedia Krakowa...*, s. 84.

⁹⁰ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1924, nr 315, z 18 listopada, s. 7–8.

⁹¹ *Szklany dom*. Nakładem Bratniej Pomocy Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 1930, s. 33–34.

⁹² „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1929, nr 205, z 30 lipca, s. 2.

Poświęcenie II Domu Akademickiego przy ul. 3 Maja, 27 września 1936 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, 1936, nr inw. MHK-Fs16236/IX

ka – poczwarki tworzy się motyl – obywatel Rzeczypospolitej. Szklany być musi, by w nim mieszkające Młodość, Radość, Praca i Kochanie świeciły wokół krzepiąc chorych i smutnych⁹³. Projekt architektoniczny gmachu stworzył w 1924 roku Wacław Krzyżanowski. Kompleks miał być czteroskrzydłowy, z salą na planie koła wkomponowaną w zachodni narożnik. Realizacja ta była pierwszą na terenach pofortyfikacyjnych, u wylotu ulicy Wolskiej (obecnie Piłsudskiego), gdzie miało powstać nowe centrum miasta. Pierwsza część, przeznaczona dla 60 studentów, była ukończona w 1926 roku. W 1929 roku Krzyżanowski sporządził projekt kolejnego skrzydła, z wejściem głównym od strony Błoń, miała ona pomieścić pokoje studenckie i sale służące do rekreacji i spędzania wolnego czasu. Ta część była gotowa do 1931 roku. W prace włączył się architekt Stanisław Pi-

wowarczyk, który był autorem koncepcji wzniesienia dwukondygnacyjnej sali balowej na planie koła w narożniku. Całość ukończona została w 1936 roku, mogła pomieścić prawie 200 studentów. II Dom Akademicki był dumą Jagiellońskiej Wszechnicy⁹⁴. Seria 14 zdjęć⁹⁵ z zasobu Agencji Fotograficznej Światowid przedstawia uroczystość poświęcenia, która odbyła się 27 września 1936 roku⁹⁶. Uroczystości rozpoczęła msza św. w kolegiacie św. Anny, a następnie zaproszeni goście w licznej asyście studentów udali się na Oleandry, gdzie czekał na nich gotowy już gmach akademika. Tam na dziedzińcu wewnętrznym odbyła się dalsza część obchodów. Rozpoczął ją obrzęd poświęcenia, którego dokonał abp Adam Stefan Sapieha. W dalszej kolejności głos zabrali inż. Henryk Dudek, który przedstawił historię powstania kompleksu, a po nim przedstawiciel Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, radca ministerialny Stanisław Kulesiński.

Do użytku oddano 100 pokoi, które mogły pomieścić 196 studentów. Każdy pokój cechował wysoki standard, co zapewniała bieżąca woda zimna i ciepła. Po zakończeniu części oficjalnej udano się na zwiedzanie wewnątrz. W czytelnym przemówił jeszcze rektor UJ⁹⁷ prof. Władysław Szafer (1886–1970)⁹⁸. Wspomniane fotografie przedstawiają klatka po klatce przebieg uroczystości, widzimy na nich szczerze wypełnione wewnętrzne podwórko, które na tę okoliczność przybrano flagami i zielenią. Wśród gości w pierwszym rzędzie zasiadł prezydent Krakowa Mieczysław Kaplicki, który z Bratnim Stowarzyszeniem Studentów UJ był związany jeszcze w trakcie swoich studiów na Wy-

⁹³ *Szklany dom...*, s. 93–94.

⁹⁴ Zbroja Barbara: *Architektura...*, s. 96–97; Jastrzębska Maria: *Szklany dom – architektura i znaczenie ideowe II Domu Akademickiego im. Prezydenta Ignacego Mościckiego w Krakowie*. „Miejsce. Studia nad sztuką i architekturą polską XX i XXI wieku” 2017, nr 3, s. 75–100.

⁹⁵ Nr inw. MHK-Fs16231/IX–MHK-Fs16240/IX.

⁹⁶ Brzoza Czesław: *Kraków między...*, s. 329.

⁹⁷ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1936, nr 271, z 29 września, s. 6; „Czas” 1936, nr 267, z 28 września, s. 7.

⁹⁸ *PSB*: Szafer Władysław. Hasło oprac. Piotr Köhler. T. 46. Warszawa 2010, s. 401–407.

25-lecie Stowarzyszenia Studentek UJ Jedność, 1 grudnia 1935 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs4795/IX

dziale Lekarskim Uniwersytetu. Będąc prezydentem miasta, z dużym zrozumieniem wspierał budowę akademika, m.in. odraczając termin koniecznych płatności za ziemię przeznaczoną pod budowę.

Dwie fotografie⁹⁹ wykonane przez Agencję Fotograficzną Światowid przedstawiają uroczystą akademię z okazji 75-lecia istnienia Bratniaka, czyli Towarzystwa Bratniej Pomocy Studentów UJ, 9 grudnia 1934 roku¹⁰⁰ w auli Collegium Novum. Było to ważne wydarzenie dla tej największej na UJ organizacji samopomocowej, która wspomagała młodych akademików w Krakowie od 1859 roku¹⁰¹. Była to pierwsza taka organizacja na ziemiach polskich, wówczas działająca pod nazwą Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego, od 1929 roku nosiła późniejszą nazwę. Formalnie Towarzystwo zostało zatwierdzone przez władze UJ dopiero w 1866 roku¹⁰². Podstawowym celem było zapewnienie młodzieży studiującej w Krakowie taniego mieszkania, co starano się realizować, umożliwiając studentom pracę zarobkową. Organizacją pracy zajmowały się agendy, w których zatrudniano pracowników na etat (wśród agend znalazły się np. hurtownia tytoniowa, bazar akademicki, drukarnia czy księgarnia)¹⁰³. Jubileuszowa akademię z okazji 75-lecia istnienia tej organizacji odbywała się w auli Collegium Novum, a oprócz studentów zaszczyliło ją grono gości. Znalazł się wśród nich także prezydent Mieczysław Kaplicki, który jako honorowy członek Bratniaka zabrał głos, wspominając swoje studia na Uniwersytecie i jednocześnie akcentując, w jak wielu kierunkach rozwinęła swoją działalność ta organizacja¹⁰⁴. Jedno ze wspomnianych zdjęć przedstawia rektora UJ prof.

Stanisława Maziarskiego (1873–1956)¹⁰⁵ podczas inauguracyjnego przemówienia.

Inna fotografia¹⁰⁶, także z zasobu Agencji Fotograficznej Światowid, przedstawia obchody 25-lecia istnienia Stowarzyszenia Studentek UJ Jedność, które było uroczystością obchodzoną 1 grudnia 1935 roku¹⁰⁷ w auli Collegium Novum. Była to jedyna organizacja, która grupowała ogół żeńskiej młodzieży studiującej na krakowskim Uniwersytecie. Powstała w 1910 roku, ale w pełni rozwinęła działalność po zakończeniu I wojny światowej. Już wtedy podstawowym jej celem była budowa własnego domu dla studentek. Taki plan wymagał jednak ogromnego nakładu środków. Finansowanie pomocy dla młodzieży akademickiej polegało na rozdzieleniu funduszy pochodzących z opłat studenckich pomiędzy różne organizacje. Stowarzyszenie Jedność

⁹⁹ Numery inw. MHK-Fs4786/IX, MHK-Fs4787/IX.

¹⁰⁰ Brzoza Czesław: *Kraków między...*, s. 294.

¹⁰¹ *Encyklopedia Krakowa...*, s. 84.

¹⁰² Krukowski Jan: *Rok 1859, 1866, 1928? O dacie powstania Bratniej Pomocy*. „Alma Mater” 2000, nr 24, s. 34.

¹⁰³ Jakubas Wioletta: *Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego i jego agendy*. „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2013, nr 63, s. 213–240.

¹⁰⁴ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1934, nr 343, z 11 grudnia, s. 4.

¹⁰⁵ *PSB*: Maziarski Stanisław. Hasło oprac. Zdzisław Gajda. T. 20, Wrocław 1975, s. 299–300.

¹⁰⁶ Nr inw. MHK-Fs4795/IX.

¹⁰⁷ Brzoza Czesław: *Kraków między...*, s. 311.

Poświęcenie gmachu Akademii Górniczej w Krakowie, 7 grudnia 1935 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs6160/IX

otrzymywało około 7–10 proc. z tej puli¹⁰⁸. Wśród gości obecnych na sali podczas jubileuszu w pierwszym rządzie zasiadał właśnie prezydent Mieczysław Kaplicki. Przemawiający tego dnia akcentowali znaczenie tej organizacji, odwołując się jednocześnie do byłych członkiń stowarzyszenia zajmujących czołowe stanowiska w mieście, z nadzieją na bieżące wsparcie¹⁰⁹. Członkinie stowarzyszenia, które także zabrały głos, zwracały uwagę na konieczność budowy domu

dla stowarzyszenia. Na ten cel wybrano już parcelę, a plany budowy zostały złożone w Urzędzie Miejskim¹¹⁰. Niespełna rok później, 15 listopada 1936 roku, został poświęcony kamień węgielny pod budowę domu Stowarzyszenia Studentek Jedność przy ulicy Reymonta¹¹¹.

Doniosłym wydarzeniem w akademickim Krakowie było oddanie do użytku gmachu Akademii Górniczej (od 1947 roku Akademii Górniczo-Hutniczej) – obecnie budynek A-0 im. Walerego Goetla. Moment uroczystego poświęcenia 7 grudnia 1935 roku przedstawiają trzy ujęcia¹¹² wykonane przez fotoreporterów Agencji Fotograficznej Światowid. Nowo powstały gmach posiadał imponującą powierzchnię 110 tysięcy m kw. i był największym uniwersyteckim budynkiem w Polsce. Na miejsce uroczystości wybrano obszerny hall na parterze gmachu, w którym urządzono prowizoryczny ołtarz. Nabożeństwo odprawił przy nim bp Stanisław Rospond (1877–1958)¹¹³ w otoczeniu wybitnych gości. W zastępstwie prezydenta RP obecny był minister oświaty prof. Wojciech Świątosławski (1881–1968)¹¹⁴, lokalne władze reprezentował prezydent Krakowa Mieczysław Kaplicki, wojewoda krakowski Kazimierz Świtalski (1886–1962)¹¹⁵, rektorzy UJ i ASP oraz płk Roman Witorzeniec (1891–1962)¹¹⁶. Dzieje powstania tego gmachu były bardzo skomplikowane, a jego budowa trwała prawie 14 lat. Konkurs na projekt ogłoszono już w 1913 roku, zaraz po tym, jak cesarz Franciszek Józef (1830–1916)¹¹⁷ wyraził zgodę na stworzenie w Krakowie wyższej szkoły górniczej. Wówczas wygrał projekt Sławomira Odrzywołskiego (1846–1933)¹¹⁸, przygotowany wspólnie z Adamem Ballenstedtem (1880–1942)¹¹⁹. Tworzenie koncepcji gmachu było poprzedzone szerokimi konsultacjami i studiami

¹⁰⁸ Perkowska Urszula: *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894–1939. W stulecie immatrykulacji pierwszych studentek*. Biblioteka Krakowska, nr 132. Kraków 1994, s. 111.

¹⁰⁹ „Czas” 1935, nr 331, z 2 grudnia, s. 8.

¹¹⁰ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1935, nr 335, z 3 grudnia, s. 5.

¹¹¹ Brzoza Czesław: *Kraków między...*, s. 333.

¹¹² Numery inw. MHK-Fs6158/IX–MHK-Fs6160/IX.

¹¹³ Krasowski Krzysztof: *Biskupi katolicycy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*. Poznań 1996, s. 210–211.

¹¹⁴ *PSB*: Świątosławski Wojciech. Hasło oprac. Stanisław Tadeusz Sroka. T. 51, z. 4. Warszawa 2017, s. 578–583.

¹¹⁵ Szkółka Monika: *Sylwetka polityczna Kazimierza Świtalskiego*. „Rocznik Sanocki” 2006, t. 9, s. 225–275.

¹¹⁶ Kryśka-Karski Tadeusz, Żurkowski Stanisław: *Generałowie Polski niepodległej*. Warszawa 1991, s. 183.

¹¹⁷ Grodzki Stanisław: *Franciszek Józef I*. Wrocław 1983.

¹¹⁸ *PSB*: Odrzywołski Sławomir. Hasło oprac. Michał Rożek. T. 23. Wrocław 1978, s. 567–570.

¹¹⁹ Rezler Marek: *Sylwetki zasłużonych poznaniaków. Biogramy historyczne*. W: *Wielka Księga Miasta Poznania*. Red. Krzysztof Matusiak. Poznań 1994, s. 729–755.

porównawczymi budynków innych zagranicznych uczelni technicznych. I wojna światowa pokrzyżowała dalsze prace, a do projektu powrócono w 1920 roku. Ostateczną wersję planów Odrzywolski przygotował w 1925 roku, już z Wacławem Krzyżanowskim; Ballenstedt mieszkał wówczas w Poznaniu. Powstał duży budynek z dwoma wewnętrznymi dziedzińcami i monumentalną fasadą, w której centralne miejsce zajmuje wgłębny portyk z kolumnami jońskimi¹²⁰.

Szkolnictwo

W grupie zdjęć dotyczących szkolnictwa warto wspomnieć serię dokumentującą otwarcie nowo zbudowanych gmachów. Jednym z głównych zadań dla miasta w tym obszarze było systematyczne wznoszenie nowych budynków szkolnych, tak aby zastąpiły drewniane baraki. Dodatkowym argumentem za tego typu działaniem była rosnąca liczba dzieci w szkołach i narastające przepełnienie¹²¹.

Seria czterech fotografii¹²² z zasobu Agencji Fotograficznej Światowid przedstawia uroczystość poświęcenia nowego budynku Szkoły Powszechnej im. Królowej Jadwigi przy ul. Błachnickiego 1 na Grzegórkach (obecnie Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 1). Jej poświęcenia 16 marca 1938 roku dokonał bp Stanisław Rospond¹²³.

Budynek powstawał od 1936 roku, a jego projekt stworzył Marian Rice, architekt pracujący w Wydziale Budownictwa krakowskiego magistratu. Inwestycja zlokalizowana została na gruntach poaugustiańskich, które miasto zakupiło w 1928 roku. Architekt zaproponował bryłę składającą się z dwóch skrzydeł o niemal równoległym układzie, połączonych parterową przewiązką, w której ulokował salę gimnastyczną. Budowa szkoły miała być prowadzona etapami i ściśle wiązała się z programem inwestycyjnym miasta stworzonym przy udziale prezydenta Kaplickiego. W elewacji frontowej uwagę zwracały niewielkie okna. Dodatkowym elementem dekoracyjnym były detale z płytek ceramicznych umieszczone pomiędzy oknami i przy cokole. Wybuch II wojny światowej przerwał dalszą rozbudowę placówki, a została ponownie zmodernizowana dopiero w 1956 roku, według nowego projektu, co zmieniło przedwojenny charakter całości¹²⁴. Trzy ujęcia przedstawiają gmach szkoły z zewnątrz, przybrany odświętnie flagami państwowymi. Jedno, wykonane we wnętrzu, przedstawia grupę zaproszonych gości na czele z biskupem Rospondem i prezydentem Kaplickim. Obaj zabrali tego dnia głos, podkreślając rangę wydarzenia. Jak podawała ówczesna prasa, szkoła na Grzegórkach była pierwszym w niepodległej Polsce budynkiem szkolnym, jaki powstał w Krakowie. „Gmach ten w porównaniu do szkół, z których wyszliśmy my, przemawia na niekorzyść przeszło-

Poświęcenie szkoły powszechnej przy ul. Błachnickiego 1 na Grzegórkach, 16 marca 1938 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs9481/IX

ści. Ten pałac z powietrza i słońca dba harmonijnie o rozwój o rozwój ciała i ducha. Na punkcie szkolnictwa powszechnego mamy braki, które trzeba nadrobić, by obok stojącej na straży bezpieczeństwa naszego państwa świeżej armii stanęła druga armia – młode pokolenie, które idzie po nas by prowadzić Polskę ku wielkiej przyszłości¹²⁵. Na otwarciu obecni byli również wiceprezydenci Krakowa Stanisław Klimecki (1883–1942)¹²⁶ i Rudolf Radzyński, a także kurator oświaty Józef Stypiński (1880–1943)¹²⁷ i dyrektor Zarządu Miejskiego Stanisław Herget (zm. 1946)¹²⁸. Nowa szkoła została przekazana szkole żeńskiej im. św. Jadwigi, która została wydzielona ze szkoły nr 38. Trzypiętrowy gmach urządzone w nowoczesny sposób, w środku znalazło się dziewięć sal lekcyjnych, duża sala gimnastyczna z natryskami, sala do prac ręcznych, tzw. sala do gospodarstwa domowego, zaopatrzona w kuchnię, gabinet przyrodniczy i gabinet higienistki. Dodatkowym atutem była pierwsza w Krakowie klasa na świeżym powietrzu, ulokowana na dachu sali gimnastycznej, boisko i ogród¹²⁹.

Jedno zdjęcie¹³⁰ pochodzące z zasobów Agencji Fotograficznej Światowid wykonane zostało podczas poświęcenia kolejnego szkolnego gmachu, jakim był budynek Gimnazjum im. Królowej Wandy (obecnie część Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), mieszczący się w narożniku ulic Ingardena i Oleandry. Inwestycja ta była ostatnim obiektem, jaki powstał w Olenkach przed wybuchem II wojny światowej. Szkoła istniała od 1905 roku, a jej pierwotne pomieszczenia znajdowały się w pałacu Sanguszków przy ulicy Franciszkańskiej 1. Była to wówczas placówka prywatna – Zakład Naukowo-Wychowawczy Heleny Strażyńskiej (1854–1940)¹³¹, jedno

¹²⁰ Zbroja Barbara: *Architektura...*, s. 26–28.

¹²¹ *Program inwestycyjny...*, s. 19–20.

¹²² Numery inw. MHK-Fs4978/IX, MHK-Fs4979/IX, MHK-Fs4980/IX, MHK-Fs4981/IX.

¹²³ Brzoza Czesław: *Kraków między...*, s. 361.

¹²⁴ Zbroja Barbara: *Architektura...*, s. 246–247.

¹²⁵ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1938, nr 77, z 18 marca, s. 10.

¹²⁶ *PSB*: Klimecki Stanisław. Hasło oprac. Henryk Dobrowolski.

T. 12. Wrocław 1967, s. 622–623

¹²⁷ *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*. Red. nauk. Jacek M. Majchrowski. Warszawa 1994, s. 440–441.

¹²⁸ „Dziennik Polski” 1946, nr 272, z 4 października, s. 6.

¹²⁹ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1938, nr 77, z 18 marca, s. 10.

¹³⁰ Nr inw. MHK-Fs6144/IX.

¹³¹ *PSB*: Strażyńska Helena Maria. Hasło oprac. Mariusz Ryńca. T. 44. Warszawa 2007, s. 301–302.

Szkoła powszechna przy ul. Blachnickiego 1 na Grzegórkach w dniu poświęcenia 16 marca 1938 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs9479/IX

z trzech gimnazjów żeńskich działających w Krakowie przed 1914 rokiem. Strażyńska przejęła w 1902 roku czteroklasową szkołę ludową, którą chciała połączyć z ośmioklasowym gimnazjum, a równocześnie miała funkcjonować ośmioklasowa pensja¹³². W okresie I wojny światowej szkoła otrzymała nową nazwę Gimnazjum Żeńskiego. W 1919 roku stała się placówką o charakterze państwowym, a tym samym jedynym państwowym gimnazjum żeńskim w Krakowie, otrzymując numer X i imię królowej Wandy. Pałac Sanguszków z roku na rok coraz mniej mógł sprostać wymaganiom prężnie działającej placówki. Pojawiła się więc idea zbudowania nowej siedziby. Jej gorącym orędownikiem był dyrektor gimnazjum Gustaw Leśniadorski (1879–1958)¹³³,

który przez ponad 11 lat zabiegał o powstanie nowego budynku¹³⁴. Udało się na ten cel pozyskać działkę przy ulicy Oleandry, a budowa trwała w latach 1932–1934. Autorem projektu budynku był Antoni Chlipalski (1900–1980)¹³⁵. Według jego projektu powstał gmach na planie litery L, od strony ulicy Ingardena część budynku była niższa, liczyła trzy piętra, a w pozostałej części cztery. Wejście główne, umieszczone w narożniku, zostało zaakcentowane wystającym okapem. Na fasadzie umieszczono też tarczę zegarową i ozdobny napis z nazwą szkoły, wykonany z metalowych liter¹³⁶. Wspomniana wyżej fotografia przedstawia kulminacyjny moment poświęcenia nowego gmachu 9 maja 1935 roku¹³⁷. Całość obchodów rozpoczął występ szkolnego chóru w auli szkolnej, gdzie odbywały się uroczystości. Poza gronem profesorskim i uczennicami nie zabrakło znamienitych gości. Poświęcenia dokonał abp Adam Stefan Sapieha, obecny był również prezydent Krakowa Mieczysław Kaplicki. Wszyscy przemawiający tego dnia podkreślali nowoczesność tej placówki i jej znaczenie dla przyszłości miasta¹³⁸.

Gospodarka

Prezydent Kaplicki, jak przystało na dobrego gospodarza, doglądał także wielokierunkowego rozwoju gospodarczego Krakowa, dlatego też brał udział w ważnych dla tego obszaru życia miasta wydarzeniach.

W 1937 roku odwiedziła Polskę wycieczka przemysłowców węgierskich, którzy zostali najpierw ugoszczeni w stolicy, a następnie udali się do Krakowa, gdzie 4 grudnia

¹³² Dormus Katarzyna: *Krakowskie gimnazja żeńskie przełomu XIX i XX wieku*. „Studia Pedagogica Ignatiana” 2016, nr 19, s. 87–103.

¹³³ Gustaw Leśniadorski [online]. [dostęp 12 maja 2018]. Dostępny w internecie: <http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.15145.2>.

¹³⁴ Jakubowski Krzysztof: *Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. Królowej Wandy*. „Gazeta w Krakowie”, dodatek do „Gazety Wyborczej” 2012, z 13 lipca, s. 9.

¹³⁵ *In memoriam. Pamięci architektów polskich*: arch. Antoni Chlipalski [online]. [dostęp 18 września 2018]. Dostępny w internecie: http://www.inmemoriam.architektsarp.pl/pokaz/antoni_chlipalski,11210.

¹³⁶ Zbroja Barbara: *Architektura ...*, s. 186.

¹³⁷ Brzoza Czesław: *Kraków między ...*, s. 301.

¹³⁸ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1935, nr 129, z 11 maja, s. 17.

uczestniczyli w otwarciu składu win węgierskich przy ulicy Podwale 7. Trzy fotografie¹³⁹ pochodzące z Agencji Fotograficznej Światowid przedstawiają ten uroczysty wieczór odbywający się z udziałem arcybiskupa Sapiehy oraz prezydenta Kaplickiego. Węgierscy goście zostali powitani przez przedstawicieli Izby Przemysłowo-Handlowej, a następnie odbyło się symboliczne odkorkowanie pierwszej beczki. Wspomniane otwarcie wpisuje się w szeroko zakrojone działania Izby Handlowej Polsko-Węgierskiej, prowadzone od początku lat trzydziestych XX wieku, mających przeciwdziałać stagnacji w zakresie importu win. Organizowano wycieczki do winnic pozwalające zapoznać się z technologią produkcji, czego pokłosiem były liczne broszury namawiające do importu tokaju¹⁴⁰.

Seria dziewięciu zdjęć¹⁴¹ wykonanych dla Agencji Fotograficznej Światowid przedstawia ważne dla Krakowa i całego regionu wydarzenie, jakim była zorganizowana przez Krakowską Izbę Rolniczą wystawa koni remontowych, otwarta na Błoniach 29 czerwca 1935 roku¹⁴². Wystawa trwała dwa dni, zaprezentowanych zostało 140 koni pochodzących ze Związku Hodowców Koni przy Kieleckiej Izbie Rolniczej, Związku Hodowców Koni Małopolskiego Towarzystwa Rolniczego, Śląskiego Związku Hodowców Koni i Towarzystwa Rolniczego ze Lwowa. W związku z wystawą wzniesiono na Błoniach drewniane stajnie z pawilonami, do których doprowadzono nawet wodociąg¹⁴³. Prezydent Kaplicki udzielił wyraźnego wsparcia już na etapie organizowania wystawy. Dzięki jego osobistemu zaangażowaniu udało się pozyskać na ten cel fragment łąki na Małych Błoniach, w obrębie dawnego stadionu wojskowego. Ta część Błoni miała zostać stałym terenem wystawowym rolniczym, który w przyszłości miał być rozbudowany o część przemysłową. Na wystawie prezentowano głównie konie remontowe z myślą o ich wykorzystaniu w wojsku. Jak zauważyli znawcy tematu, w latach trzydziestych XX wieku zachodził bardzo ciekawy proces przechodzenia hodowli koni z rąk arystokratów w ręce włościan. Zajmowali się tym oni tak dobrze, że konie remontowe przewyższały niejednokrotnie jakością szlachetnych przedstawicieli końskiej arystokracji¹⁴⁴. Wspomniane fotografie przedstawiają moment otwarcia, pokazy nagrodzonych koni, jak też niewielką wystawę sanitarno-weterynaryjną, która prezentowała dobre i złe praktyki związane z podkuwaniem koni¹⁴⁵.

Przy tej okazji warto zwrócić uwagę na zachodzącą stopniowo zmianę statusu konia w Krakowie, która najpełniej

Otwarcie składu win węgierskich przy ul. Podwale 7, 4 grudnia 1937 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs1571/IX

znalazła swój wyraz w drugiej połowie lat trzydziestych XX wieku. W 1935 roku staraniem Krakowskiego Związku Opieki nad Zwierzętami został po raz pierwszy zorganizowany Dzień Konia, powtórzony w 1936 roku jako część Dni Krakowa¹⁴⁶. Osobiste było również zaangażowanie prezydenta Kaplickiego w działalność na rzecz ochrony praw zwierząt, wydatnie wspomógł on też utworzenie ambulatorium dla małych zwierząt, uruchomionego przez Związek w 1934 roku¹⁴⁷.

Dwie fotografie¹⁴⁸ przedstawiają prezydenta Kaplickiego podczas otwarcia gmachu Funduszu Emerytalnego Pracowników Komunalnej Kasy Oszczędności, który zmienił oblicze placu Szczepańskiego. 30 września 1934 roku¹⁴⁹ na dachu wieżowca wykonano dwie pamiątkowe fotografie, na których uwieczniono grono zaproszonych gości.

Prezydent Kaplicki chętnie brał też udział w zebraniach Krakowskiej Izby Rolniczej, co potwierdzają dwa zdjęcia¹⁵⁰ wykonane podczas zebrań w gmachu przy placu Szczepańskim 8¹⁵¹.

Wikarówka

Innym zagadnieniem, którym żył Kraków w okresie prezydentury Mieczysława Kaplickiego, była budowa nowej wikarówki parafii Mariackiej. Warte jest wspomnienia przede wszystkim na rolę, jaką przyszło prezydentowi w tym sporze odegrać. W zbiorach Muzeum znajduje się grupa 40 fotogra-

¹³⁹ Numery inw. MHK-Fs1571/IX, MHK-Fs1573/IX, MHK-Fs16073/IX.

¹⁴⁰ Kaller Janusz: *O produkcji i rodzajach win tokajskich*. Warszawa 1930.

¹⁴¹ Numery inw. MHK-Fs2947/IX, MHK-Fs2949/IX–MHK-2956/IX.

¹⁴² „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1935, nr 177, z 28 czerwca, s. 9.

¹⁴³ *Ibidem*, s. 10.

¹⁴⁴ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1935, nr 178, z 29 czerwca, s. 7.

¹⁴⁵ *Ibidem*, nr 181, z 2 lipca, s. 7.

¹⁴⁶ Gellner Joanna, Sobucka Bożena: *Jak pies z kotem*. Kraków 2016, s. 43–44. Katalog wystawy w Muzeum Historycznym Miasta

Krakowa, Kamienica Hipolitów, 30 kwietnia – 25 września 2016 r. Kuratorki Joanna Gellner, Bożena Sobucka.

¹⁴⁷ Treterowa Kazimiera: *Reportaż z mojego życia*. Wrocław 1972.

¹⁴⁸ Nr inw. MHK-Fs16071/IX/1-2.

¹⁴⁹ Więcej na ten temat: Gellner Joanna: *Fotografie związane z placem Szczepańskim w zbiorach Działu Fotografii Krakowskiej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, część 2*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 2015, z. 33, s. 329–360.

¹⁵⁰ Numery inw. MHK-Fs1787/IX, MHK-Fs21743/IX.

¹⁵¹ Więcej na ten temat: Gellner Joanna: *Fotografie związane z placem Szczepańskim...*, s. 355–356.

Otwarcie wystawy koni na Błoniach, 29 czerwca 1935 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs2947/IX

Otwarcie wystawy koni na Błoniach, 29 czerwca 1935 r., fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs2951/IX

fi pochodzących z zasobu Agencji Fotograficznej Światowid, która ilustruje proces przemian zachodzących w obrębie placu Mariackiego; stopniowe wyburzanie starej i wznoszenie nowej wikarówki. Historia powstania tego budynku sięga XVII wieku, kiedy w narożniku placu Mariackiego i Małego Rynku

wzniesiony został dom. W XVIII wieku przebudowano go pod kierunkiem architekta Franciszka Placidiego (1710–1782)¹⁵². Na początku lat dwudziestych XX wieku stan budynku był już bardzo zły. Mury spękały i całość sprawiała wrażenie, że budynek w każdej chwili może się zawalić. Zaczęto poważnie zastanawiać się nad losem wikarówki; od 1929 roku na łamach prasy trwała dyskusja, czy budynek wyburzyć i odsłonić pięk-

¹⁵² *Encyklopedia Krakowa...*, s. 755–756.

Przebudowa wikarówki przy kościele Mariackim, 1934, fot. Agencja Fotograficzna Światowid, nr inw. MHK-Fs10095/IX/1

ny widok na prezbiterium kościoła Mariackiego, czy rozebrać i ponownie zbudować w tym samym miejscu.

Warto dodać, że za pierwszym rozwiązaniem opowiadał się Marian Dąbrowski, który wystąpił nawet z ofertą zakupu dla kościoła Mariackiego nowego budynku w zamian za zgodę na wyburzenie wikarówki. Ostatecznie w 1934 roku podjęto decyzję o rozebraniu budynku, co jeszcze bardziej zaogniło dyskusję, angażując w nią nie tylko historyków i historyków sztuki, ale także artystów i pisarzy¹⁵³.

Fotoreporterzy Agencji Fotograficznej Światowid wyławiali niemal każdy ruch w pobliżu wikarówki, a po jej wyburzeniu w prasie zaczęto rozpowszechniać peany na temat niezwykłego widoku na prezbiterium gotyckiej świątyni. „Na Małym Rynku od strony ul. Mikołajskiej gromadzą się liczne grupy ludzi. Ludzie prości i inteligenci nie mogą oderwać oczu od pięknego widoku. Naprzeciwko odsłoniętego prezbiterium odbywa się plebiscyt szerokich mas. Z ust do ust patrzących padają słowa podziwu i zachwytu”¹⁵⁴. Do Krakowa docierały w tej sprawie także głosy zagranicznych autorytetów. „W sprawie tej dotychczas zabierali głos ludzie przeważnie niepowołani i niefachowi. Dopiero pod niedawnym czasem pojawiła się w IKC opinia paryskiego urbanisty Corbusier, który na miejscu zburzonej wikarówki radzi posadzić drzewa, ale opinia tego architekta, który nigdy w Krakowie nie był, topografii naszego śródmieścia nie zna, przypomina raczej porady lekarskie na dystans praktykowane w niektórych dziennikach krakowskich”¹⁵⁵. W czerwcu 1935 roku zatwierdzono pozwolenie na budowę i przystąpiono do wznoszenia nowej wikarówki według projektu

Franciszka Mączyńskiego, dodając arkadę od strony ulicy Szpitalnej. Uroczyste poświęcenie nowego budynku odbyło się 26 października 1936 roku¹⁵⁶. W zbiorach Muzeum znajduje się jedna fotografia nieznanego autorstwa, warta odnotowania w tym kontekście¹⁵⁷. Pochodzi ona z roku 1936 i została ofiarowana bezpośrednio prezydentowi Kaplickiemu wraz z maszynopisem zawierającym życzenia bożonarodzeniowe, a także dokładną rozpiskę składek złożonych dotąd na odbudowę wikarówki, której koszty oszacowano 163 tysięcy zł. Do końca 1936 roku w składkach partycypowali m.in. Zarząd Gminy Miejskiej Krakowa (10,5 tys. zł), rząd RP (10 tys. zł), a także kuria metropolitalna i parafia mariacka. Lwia część funduszy pochodziła ze składek i pożyczki zaciągniętej w Banku Gospodarstwa Krajowego. Przedstawiając wspomniane rozliczenie, komitet prosił prezydenta o dalsze wsparcie, gdyż do zakończenia całości, a w szczególności wypłacenia należnych honorariów, brakowało 20 tysięcy zł.

¹⁵³ Jakubowski Krzysztof: *Kraków na starych widokówkach*. Warszawa 2011, s. 62–63.

¹⁵⁴ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1934, nr 299, z 29 października, s. 7.

¹⁵⁵ Cyt. za: Zbroja Barbara, Myślik Konrad: *Nieznany portret...*, s. 209.

¹⁵⁶ Jakubowski Krzysztof: *Kraków na...*, s. 63.

¹⁵⁷ Nr inw. MHK-Fs17518/IX.

Oczywiście aktywność prezydenta Mieczysław Kaplickiego była dużo większa niż zakres omówionych wyżej tematów. Jako władca miasta brał udział w bieżących wydarzeniach, rangę tych ważniejszych podkreślał własną obecnością. Patrząc na fotografie Krakowa w okresie prezydentury Kaplickiego, widzimy miasto dynamiczne, które rozwija swoją infrastrukturę, nie stroni od nowoczesnej architektury i wielkich realizacji. Okres prezydentury Kaplickiego wieńczy procesy zapoczątkowane przez jego wielkiego poprzednika, Juliusza Lea. Koncepcja Wielkiego Krakowa swoje spełnienie osiągnęła właśnie pod koniec lat trzydziestych XX wieku. Gdyby zarządzanie miastem porównać do żeglowania, to okręt Kraków w latach 1933–1939 miał za sterami sprawnego kapitana, który nadawał mu właściwy kurs i umiejętnie wykorzystywał sprzyjające prądy. Wszystko to sprawiało, że Kraków nabierał wiatru w żagle. Z tego też powodu tak ogromnym zaskoczeniem dla miasta była rezygnacja prezydenta z zajmowanego stanowiska, gdy mógł na nim pozostać jeszcze przez kolejne pięć lat. Nagłówki gazet wołały: „Kraków nie może sobie pozwolić na utratę dobrego gospodarza!”¹⁵⁸. Apelowano nawet do władz centralnych, aby wpłynęły na jego decyzję i zwracano przy tym uwagę, że Kraków pierwszy raz jest w sytuacji tak dynamicznego wzrostu inwestycyjnego i gospodarczego. „Na ręce Pana, jako wiceprezydenta miasta składam niniejszym rezygnację ze stanowiska prezydenta st. król. m. Krakowa z dniem 1 lutego i proszę o wydanie potrzebnych zarządzeń. Dr. M. Kaplicki. Kraków, dnia 27 stycznia 1939 r.«. W tych lapidarnych słowach nie tylko streszcza się doniosła dla Krakowa decyzja, ale i zamyka się okres dla gospodarki samorządowej bogaty i powiedzmy od razu, dodatni. (...) Nie pisaliśmy na naszych łamach pod adresem prezydenta dytyrambów, ale obecnie, gdy za kilka dni przyjdzie Krakowowi rozstać się z dotychczasowym włodarzem, trzeba jasno i otwarcie powiedzieć, że miasto traci w Nim dobrego, przewidującego i zapobiegliwego Gospodarza, a zarazem człowieka o rzadkich walorach umysłu i charakteru”¹⁵⁹.

Bibliografia

- Bieniarzówna Janina: Życie gospodarcze Krakowa międzywojennego. W: *Kraków międzywojenny. Materiały z sesji Naukowej [Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa] z okazji Dni Krakowa w roku 1985*. Kraków 1988, s. 23–39
- Bogdanowski Janusz: Szkic z dziejów kompozycji urbanistycznej Krakowa doby międzywojennej. W: *Kraków międzywojenny. Materiały z sesji Naukowej [Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa] z okazji Dni Krakowa w roku 1985*. Kraków 1988, s. 57–69
- Brzoskwinia Waldemar: *Tadeusz Polaczek-Kornecki 1885–1942 – dyrektor Tramwaju Krakowskiego*. Kraków 2000
- Brzoza Czesław: *Kraków między wojnami. Kalendarium 28 X 1918–6 IX 1939*. Kraków 1998
- Czy wiesz kto to jest?. Red. Stanisław Łoza. Warszawa 1938
- Dormus Katarzyna: *Krakowskie gimnazja żeńskie przełomu XIX i XX wieku*. „Studia Pedagogica Ignatiana” 2016, nr 19, s. 87–103
- Ekielski Władysław: *Kolonie willowe w Krakowie*. „Architekt” 1925, z. 7, s. 1–20
- Encyklopedia Krakowa*. Red. prow. Henryk Antoni Stachowski. Warszawa–Kraków 2000
- Gawlik Maciej, Szczepaniak Jan: *Księga katecheci diecezji krakowskiej 1880–1939*. T. 1. Kraków 2000
- Gellner Joanna: *Z legionowej spuścizny po Mieczysławie Kaplickim. Album z fotografiami przedstawiającymi walki Legionów Polskich oraz obóz internowanych legionistów w Szczypiornie*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego w Krakowie” 2014, z. 32, s. 73–100
- Gellner Joanna: *Fotografie związane z placem Szczepańskim w zbiorach Działu Fotografii Krakowskiej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, część 2*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 2015, z. 33, s. 329–360
- Gellner Joanna: *Miasto i jego prezydent. Kraków w okresie prezydentury Mieczysława Kaplickiego. Część 1. Miasto wiatów i serdecznych powitań*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego w Krakowie” 2016, z. 34, s. 153–180
- Gellner Joanna, Sobucka Bożena: *Jak pies z kotem*. Kraków 2016
- Grodziski Stanisław: *Franciszek Józef I*. Wrocław 1983
- Jakubas Wioletta: *Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego i jego agendy*. „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2013, nr 63, s. 213–240
- Janiuk Jerzy: *Gruźlica w okresie Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego w teorii i praktyce medycznej. Cz. 2*. „Medycyna Nowożytna” 2011, nr 17/1, s. 41–78
- Jankowska Magdalena, Kocańda Małgorzata: *Kraków między wojnami. Opowieść o życiu miasta 1918–1939*. Łódź 2011
- Jakubowski Krzysztof: *Kraków na starych widokówkach*. Warszawa 2011
- Jakubowski Krzysztof: *Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. Królowej Wandy*. „Gazeta w Krakowie”, dodatek do „Gazety Wyborczej” 2012, z 13 lipca, s. 9
- Jastrzębska Maria: *Szklany dom – architektura i znaczenie ideowe II Domu Akademickiego im. Prezydenta Ignacego Mościckiego w Krakowie*. „Miejsce. Studia nad sztuką i architekturą polską XX i XXI wieku” 2017, nr 3, s. 75–100
- Kaller Janusz: *O produkcji i rodzajach win tokajskich*. Warszawa 1930
- Kargol Tomasz: *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie w latach 1850–1939. Dzieje, ludzie, polityka gospodarcza*. Kraków 2003
- Kraków kroczy ku lepszej przyszłości. Expose budżetowe prezydenta miasta dra Kaplickiego*. „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1934, nr 87, z 28 marca, s. 17–18
- Kraków na starej fotografii 1846–1918*. Red. prow. Jacek Salwiński, scen. Ewa Gaczoł, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, CD-ROM, 2002
- Krasowski Krzysztof: *Biskupi katolicki II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*. Poznań 1996

¹⁵⁸ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1939, nr 14, z 14 stycznia, s. 6; „Czas” 1939, nr 31, z 31 stycznia, s. 9.

¹⁵⁹ „Czas” 1939, nr 28, z 28 stycznia, s. 9.

- Kryśka-Karski Tadeusz, Żurkowski Stanisław: *Generałowie Polski niepodległej*. Warszawa 1991
- Krzaczkowski Paweł: *Existenzminimum*. „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni” 2013, nr 4, s. 62–66
- Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*. Red. nauk. Jacek M. Majchrowski. Warszawa 1994
- Kuciel Joanna: *100 lat Parku Jordana*. „Krzysztoforzy. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego w Krakowie” 1992, z. 19, s. 71–88
- Kulczyński Kazimierz, Wierzchowski Witold: *Gmachy PKO i Izby Skarbowej w Krakowie*. „Architekt” 1925, z. 8, s. 4–30
- „Mały Rocznik Statystyczny” 1931, R. 2
- „Mały Rocznik Statystyczny” 1935, R. 6
- „Mały Rocznik Statystyczny” 1939, R. 10
- Minkiewicz Witold: *Bazar Polski*. „Architekt” 1923, z. 2, s. 19
- Panek Bronisław: *Krakowskie organizacje charytatywne w latach 1918–1939*. Kraków 1986
- Perkowska Urszula: *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894–1939. W stulecie immatrykulacji pierwszych studentek*. Biblioteka Krakowska, nr 132. Kraków 1994
- Polaczek Kornecki Tadeusz: *Zarys monografii wewnętrznej miasta Krakowa: opracowany z okazji XXII-go Kongresu Międzynarodowego dla spraw tramwajownictwa, kolejnictwa dojazdowego i komunikacji autobusowej w Warszawie w dniach od 29 czerwca do 6 lipca 1930 r.* Kraków 1930
- Polski słownik biograficzny*:
- Chmielowski Adam. Hasło oprac. Feliks Koper i Konstanty Michalski. T. 3. Kraków 1937, s. 338–340
- Dąbrowski Marian. Hasło oprac. Nela Samotyhowa. T. 5. Kraków 1946, s. 19–20
- Diedl Józef. Hasło oprac. Adam Wrzosek. T. 5. Wrocław 1977, s. 158–166
- Janiszewski Tomasz. Hasło oprac. Krakowiecka Ludmiła. T. 10. Wrocław 1964, s. 515–516
- Jordan Henryk. Hasło oprac. Stanisław Ciechanowski. T. 11. Wrocław 1965, s. 273–276
- Klimecki Stanisław. Hasło oprac. Henryk Dobrowolski. T. 12. Wrocław 1967, s. 622–623
- Krzyżanowski Waclaw. Hasło oprac. Józef Lepiarczyk. T. 15. Wrocław 1970, s. 621–623
- Łatkowski Józef. Hasło oprac. Jerzy Okulski. T. 16. Wrocław 1971, s. 568–569
- Leo Juliusz. Hasło oprac. Celina Bąk-Koczarska i Józef Buszko. T. 17. Wrocław 1972, s. 66–70
- Maziarski Stanisław. Hasło oprac. Zdzisław Gajda. T. 20. Wrocław 1975, s. 299–300
- Mączyński Franciszek. Hasło oprac. Tadeusz Z. Bednarski. T. 20. Wrocław 1975, s. 334–336
- Obaliński Alfred. Hasło oprac. Jadwiga Paruch i Jerzy Lisiewicz. T. 23. Wrocław–Kraków 1978, s. 421–422
- Odrzywolski Sławomir. Hasło oprac. Michał Rożek. T. 23. Wrocław 1978, s. 567–570
- Puget Ludwik. Hasło oprac. Michał Rożek. T. 29. Kraków 1986, s. 446–451
- Samozwaniec Magdalena. Hasło oprac. Rościśław Skręt. T. 34. Kraków 1993, s. 430–433.
- Sapieha Adam Stefan. Hasło oprac. Jan Wolny. T. 34. Wrocław–Warszawa 1993, s. 539–556
- Skoczyła Stanisław. Hasło oprac. Mieczysław Paszkiewicz, Stanisław T. Sroka. T. 38. Warszawa–Kraków 1998, s. 213–214
- Strażyńska Helena Maria. Hasło oprac. Mariusz Ryńca. T. 44. Warszawa 2007, s. 301–302
- Stryjeński Tadeusz. Hasło oprac. Jolanta Laskownicka. T. 44. Warszawa 2006, s. 519–523
- Szafer Władysław. Hasło oprac. Piotr Köhler. T. 46. Warszawa 2010, s. 401–407
- Świętosławski Wojciech. Hasło oprac. Stanisław Tadeusz Sroka. T. 51, z. 4. Warszawa 2017, s. 578–583
- Popławska Małgorzata: *Popławska Małgorzata: Krakowskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe – 121 lat w służbie*. W: *Krakowska Izba Lekarska 1892–1945. Wypisy z dziejów samorządu lekarskiego i medycyny Krakowa*. Red. zespół pod kier. Stefana Ciepłego. Kraków 2013, s. 139–146
- Program inwestycyjny stoł. król. miasta Krakowa na okres 1937/38–1943/44*. Wydany nakładem Zarządu miejskiego w stoł. król. M. Krakowie. Kraków 1938
- Przemówienie prezydenta Krakowa dr. M. Kaplickiego na uroczystości poświęcenia schroniska im. Brata Alberta na Dębnikach*. „Głos Brata Alberta” 1938, nr 5, s. 141–144
- Purchla Jacek: *Urbanistyka, architektura, budownictwo*. W: *Dzieje Krakowa. T. 4. Kraków w latach 1918–1939*. Red. Janina Bieniarzówna, Jan M. Małecki. Kraków 1997, s. 149–189
- Ratkowski Filip: *Biogramy. Znamienici lekarze krakowskiej medycyny okresu autonomii galicyjskiej i Drugiej Rzeczypospolitej*. W: *Krakowska Izba Lekarska 1892–1945. Wypisy z dziejów samorządu lekarskiego i medycyny Krakowa*. Red. zespół pod kier. Stefana Ciepłego. Kraków 2013, s. 175–208
- Rezler Marek: *Sylwetki zasłużonych poznaniaków. Biogramy historyczne*. W: *Wielka Księga Miasta Poznania*. Red. Krzysztof Matusiak. Poznań 1994, s. 729–755
- Samozwaniec Magdalena: *Stacja klimatyczna Kraków*. „Tygodnik Ilustrowany” 1937, nr 22, s. 512–513
- Statuta Krakowskiej Spółki Tramwajowej*. Kraków 1896
- Syrkus Helena: *Ku idei osiedla społecznego 1925–1975*. Warszawa 1976
- Szklany dom*. Nakładem Bratniej Pomocy Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 1930
- Szkółka Monika: *Sylwetka polityczna Kazimierza Świtalskiego*. „Rocznik Sanocki” 2006, t. 9, Sanok 2006, s. 225–275
- Torowska Joanna: *Parki Krakowa, cz. 1*. Kraków 2001
- Treterowa Kazimiera: *Reportaż z mojego życia*. Wrocław 1972
- Zaprzysiężenie Prezydenta miasta Dra Mieczysława Kaplickiego*. „Dziennik Rozporządzeń dla Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1933, R. 54, nr 2, s. 25–28
- Zbroja Barbara: *Edward Kreisler. Zapomniany krakowski architekt*. „Rocznik Krakowski” 2006, t. 72, s. 181–211
- Zbroja Barbara: *Architektura międzywojennego Krakowa 1918–1939. Budynek, ludzie, historie*. Kraków 2013
- Zbroja Barbara, Myślik Konrad: *Nieznany portret Krakowa*. Kraków 2010

Gazety i czasopisma

„Czas” 1935, nr 327, z 28 listopada; nr 331, z 2 grudnia; 1936, nr 267, z 28 września; 1938, nr 180, z 3 lipca; 1939, nr 28, z 28 stycznia; nr 31, z 31 stycznia
„Dziennik Polski” 1946, nr 272, z 4 października
„Ilustrowany Kurier Codzienny” 1924, nr 315, z 18 listopada; 1929, nr 205, z 30 lipca; 1933, nr 320, z 27 listopada; 1934, nr 87, z 28 marca; nr 147, z 29 maja; nr 299, z 29 października; nr 300, z 29 października; nr 314 z 12 listopada; nr 343, z 11 grudnia; 1935, nr 125, z 11 maja; nr 177, z 28 czerwca; nr 178, z 29 czerwca; nr 181, z 2 lipca; nr 331, z 29 listopada; nr 335, z 3 grudnia; 1936, nr 180, z 30 czerwca; nr 271, z 29 września; nr 326, z 23 listopada; 1937, nr 311, z 10 listopada; 1938, nr 77, z 18 marca; nr 179, z 1 lipca; nr 182, z 4 lipca; nr 334, z 3 grudnia; 1939, nr 14, z 14 stycznia

Publikacje internetowe

Gustaw Leśniodorski [online]. [dostęp 12 maja 2018].
Dostępny w internecie: <http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.15145.2>

In memoriam. Pamięci architektów polskich:

arch. Antoni Chlipalski [online]. [dostęp 18 września 2018]. Dostępny w internecie: http://www.inmemoriam.architektsarp.pl/pokaz/antoni_chlipalski,11210
arch. Czesław Boratyński [online]. [dostęp 10 czerwca 2018]. Dostępny w internecie: http://www.inmemoriam.architektsarp.pl/pokaz/czeslaw_boratynski,11615
arch. Józef Wołkanowski [online]. [dostęp 14 grudnia 2018]. Dostępny w internecie: http://www.inmemoriam.architektsarp.pl/pokaz/jozef_wolkanowski,14523
O przytulisku [online]. Przytulisko dla Bezdomnych Mężczyzn prow. przez Zgromadzenie Braci Albertynów [dostęp 15 listopada 2017]. Dostępny w internecie: <http://www.albertyniprzytulisko.pl/o-przytulisku>
Zarząd Cmentarzy Komunalnych w Krakowie – lokalizator grobów [online]. [dostęp 30 listopada 2018]. Dostępny w internecie: <https://www.zck-krakow.pl/locator>